

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації

ДИПЛОМНА РОБОТА

Магістр

Галузь знань _____ 01 Освіта/Педагогіка _____

Спеціальність 014.02 Середня освіта (Мова та література (англійська))

на тему: Формування англомовної соціокультурної компетентності учнів
старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання

ДРСОА.016117.01.12

Виконала: студентка 2-го курсу
група СОАм-20-1

Н. В. Гороховська

Керівник
канд. пед. наук, доц.

О. В. Садовець

До захисту допускаю:
Зав. кафедри іншомовної освіти і
міжкультурної комунікації
д-р пед. наук, проф.

_____ 2021 р.

Н. М. Бідюк

АНОТАЦІЯ

Гороховська Н. В. Формування англomовної соціoкультурної компетентності учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання. – Дипломна робота магістра.

Дипломна робота магістра на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 014.02 – Середня освіта (Мова та література (англійська)). – Хмельницький національний університет, факультет міжнародних відносин і права, кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації, наук. кер.: канд. пед. наук, доц. Садовець О. В. – Хмельницький, 2021.

Загальний обсяг роботи становить 111 сторінок, із них 77 – основного тексту. Робота містить 3 додатки та 72 джерела посилань.

Ключові слова: культура, англomовна соціoкультурна компетентність, англomовні країни, учні старших класів, мультимедійні засоби навчання.

Магістерська дипломна робота присвячена дослідженню проблеми формування англomовної соціoкультурної компетентності учнів старших класів з англійської мови з використанням мультимедійних засобів навчання.

У роботі досліджено та охарактеризовано зміст і структуру англomовної соціoкультурної компетентності; вивчено та визначено методичні засади її формування в учнів старших класів; проаналізовано види мультимедійних засобів навчання; обґрунтовано доцільність їх використання для формування англomовної соціoкультурної компетентності учнів старших класів; розроблено відповідні вправи на основі мультимедійних засобів навчання; експериментально перевірено їхню ефективність.

SUMMARY

Horokhovska N. V. Developing English Language Sociocultural Competence in High School Students by Means of Multimedia Learning. – Master thesis.

Thesis for acquiring Master's degree in specialty 014.02 – Secondary education (Language and Literature (English)). – Khmelnytskyi National University, Faculty of International Relations and Law, Department of Foreign Language Education and Intercultural Communication, scientific supervisor: Doctor of Philosophy (Pedagogics), Assoc. Professor Sadovets O. – Khmelnytskyi, 2021.

The paper consists of 111 pages, the main text comprising 77 pages. The work contains 3 appendices and 72 cited sources.

Key words: culture, sociocultural competence, English speaking countries, high school students, means of multimedia learning.

The Master's degree thesis is aimed at the study of the problem of developing English language sociocultural competence in high school students by means of multimedia learning.

The content and structure of English-language socio-cultural competence have been studied and characterized; the methodological aspects of its developing in high school students have been studied and defined; the types of the means of multimedia learning have been analyzed; the expediency of using means of multimedia learning for developing English language sociocultural competence in high school students has been proved; the exercises and assignments corresponding to this purpose have been compiled using the means of multimedia learning; the effectiveness of the tasks has been tested experimentally.

Author's signature

The date of the work submission to defence

ЗМІСТ

	С.
Вступ.....	7
1 Теоретико-методичні засади формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів.....	10
1.1 Тракткування соціокультурної компетентності у науковій літературі.....	10
1.2 Урахування психолого-педагогічних особливостей учнів старших класів у формуванні англомовної соціокультурної компетентності.....	19
1.3 Методичні засади формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів.....	27
1.4 Характеристика та роль мультимедійних засобів навчання в процесі формування англомовної соціокультурної компетентності.....	33
2 Експериментальне дослідження процесу формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання.....	43
2.1 Стан сформованості англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів в українській загальноосвітній школі.....	43
2.2 Система авторських вправ для формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання.....	58
2.3 Результати експериментальної перевірки ефективності розроблених вправ з використанням мультимедійних засобів навчання.....	63
Висновки.....	75

Перелік джерел посилання.....	78
Додаток А Перевірка рівня сформованості англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів (нульовий зріз).....	87
Додаток Б Наочна демонстрація прикладів використання мультимедійних засобів навчання для формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів.....	99
Додаток В Перевірка рівня сформованості англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів за когнітивним критерієм (контрольний зріз).....	109

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мова і культура – взаємопов’язані поняття. Неможливо зрозуміти певну культуру, не маючи справи з її мовою, адже в ній відтворені знання та уявлення народу про світ, які він набуває у процесі своєї життєдіяльності. Власне необхідність розглядати ці два аспекти у тісному зв’язку зумовлює актуальність формування іншомовної соціокультурної компетентності учнів у процесі навчання іноземної мови.

Поняття «соціокультурної компетентності» та проблему її формування досліджували у своїх роботах як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: М. Байрам (M. Byram), Н. Гез, М. Гаммер (M. Hammer), Д. Дердорф (D. Deardorff), Т. Жукова, І. Закір’янова, В. Киливник, Т. Колодько, К. Крамш (C. Kramsch), М. Максимець, І. Процюк, В. Сафонова, П. Сисоєв, А. Томас (A. Thomas), Дж. Ферт (J. Firth), Г. Фольмер (H. Vollmer), Т. Фоменко та інші.

Євроінтеграційні процеси, глобалізація ринку та гуманітаризація вищої освіти роблять проблему і потребу формування міжкультурного спілкування особливо актуальною. Англійська мова відіграє тут дуже важливу роль, оскільки на сьогодні вона має статус мови міжнародного спілкування. Невпинний розвиток міжнародних зв’язків у різних сферах суспільного життя та потреби у співпраці з англомовними країнами зумовлюють спрямування сучасної методики навчання англійської мови на необхідність формування англомовної соціокультурної компетентності як обов’язкової та невід’ємної складової процесу навчання. З метою поживлення процесу навчання та забезпечення високої ефективності формування соціокультурної компетентності варто застосовувати мультимедійні засоби навчання, які мають ряд переваг перед традиційними засобами.

Питанням застосування засобів мультимедіа у викладанні іноземних мов, зокрема англійської, займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Варшауер (M. Warschauer), С. Войтко, К. Йанг (C. Young), Ю. Коваленко,

Д. Коксаль (D. Koksai), О. Кужель, Т. Михайленко, Г. Мотерам (G. Motteram) та інші.

Натомість дослідження можливості та доцільності використання мультимедійних засобів навчання для формування саме англомовної соціокультурної компетентності практично не існує, що і зумовлює актуальність нашого дослідження: «Формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання».

Об'єкт дослідження – процес формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів.

Предмет дослідження – використання мультимедійних засобів навчання для формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів.

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність та доцільність використання мультимедійних засобів навчання для формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів.

Для досягнення мети дослідження було сформульовано його основні завдання:

1. Узагальнити теоретико-методичні засади формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів.
2. Охарактеризувати мультимедійні засоби навчання та їхні можливості для формування англомовної соціокультурної компетентності старших класів.
3. Розробити вправи для формування англомовної соціокультурної компетентності старших класів на основі мультимедійних засобів навчання.
4. Експериментально перевірити ефективність розроблених завдань для формування англомовної соціокультурної компетентності старших класів на основі мультимедійних засобів навчання.

Для розв'язання сформульованих завдань були застосовані такі методи дослідження: *теоретичні* (аналіз та інтерпретація вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури; узагальнення та систематизація інформації з тематики дослідження); *емпіричні* (спостереження за освітнім процесом; анкетування вчителів та учнів для визначення стану сформованості англomовної соціoкультурної компетентності в українській школі; тестування учнів для визначення рівня сформованості англomовної соціoкультурної компетентності; педагогічний експеримент, який проводився з метою доведення ефективності використання мультимедійних засобів навчання для формування англomовної соціoкультурної компетентності; аналіз продуктів діяльності); *математичні методи обробки статистичних даних* (для кількісного та якісного аналізу результатів експерименту).

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів дослідження для підвищення ефективності формування англomовної соціoкультурної компетентності учнів старших класів. Розроблені автором матеріали можуть бути використані для практики викладання англійської мови, написання наукових статей, доповідей, рефератів, курсових та дипломних робіт з методики викладання англійської мови у старшій школі.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлено на студентській конференції кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації ХНУ від 21 травня 2021 року (Хмельницький).

Структура роботи. Магістерська дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (72 найменування, з них 38 – іноземними мовами), трьох додатків на двадцяти чотирьох сторінках. Повний обсяг тексту складає 111 сторінок, основний зміст викладено на 77 сторінках. Робота ілюстрована 13 таблицями.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

1.1 Тракткування соціокультурної компетентності у науковій літературі

У ХХІ столітті багато суспільств, як у Європі, так і в інших частинах світу, переживають швидкі економічні, політичні, соціальні та культурні зміни. Посилюються зв'язки між різними країнами, націями та культурними групами. Як для окремої культурної спільноти, так і для кожної людини це може спричинити проблему: з одного боку, це збереження власної культурної ідентичності, з іншого – адаптація до нових культурних контекстів. Під впливом всебічної залученості України до всесвітніх інтеграційних процесів, які передбачають безпосередню взаємодію з іншими країнами, ефективне навчання іноземних мов є одним з пріоритетних завдань в українській освіті.

Мова – це найголовніший засіб спілкування і пізнання, тому її навчання не може обмежуватися лише навчанням її головних компонентів, таких як граматики, фонетики та лексики. Для того, щоб покращити рівень володіння іноземною мовою та здібності нею спілкуватися, учні повинні вивчати культуру та історію, досліджувати стиль життя, світогляд та цінності інших націй. У навчанні іноземної мови, щоб покращити здатність учнів всебічного її застосування, необхідно посилити розвиток міжкультурної обізнаності учнів; навчити їх досконало і впевнено використовувати мову у ситуаціях міжкультурної комунікації за умови сприйняття і розуміння іноземної культури, тобто формувати і розвивати не тільки комунікативну, але й соціокультурну компетентності.

«Для мене найважливіше те, щоб мої учні позбавилися від упереджень і сприймали людей з інших країн у першу чергу як людей, а не як представників націй» [28, с. 34]. Це судження вчительки англійської та німецької мов з двадцяти-однорічним професійним досвідом піднімає

питання про важливість формування знань, умінь та навичок учнів у контексті саме соціокультурної компетентності. Те, що можна висловити простими словами для вчителя-практика, є простором для обговорення в науковій літературі.

Дослідженням поняття «соціокультурна компетентність» займалися як вітчизняні так і зарубіжні вчені: П. Брунзеля (P. Brunzel) [65], Н. Гез [32], Е. Голл (E. Hall) [64], М. Гаммер (M. Hammer) [56], К. Гебель (K. Gobel) [54], Г. Гофстеде (G. Hofstede) [41], Д. Дердорф (D. Deardorff) [40], Т. Жукова [4], І. Закір'янова [5], В. Киливник [5], Т. Колодько [10], К. Крамш (C. Kramsch) [53], М. Максимець [14], І. Процюк [24], Х. Пуенте (J. Puente) [71], В. Сафонова [25], П. Сисоєв [28], А. Томас (A. Thomas) [62], Г. Трегер (G. Trager) [64], Дж. Ферт (J. Firth) [49], А. Флієр [29], Г. Фольмер (H. Vollmer) [46], Т. Фоменко [30]. Усі науковці так чи інакше розглядали цей термін з підходів, які здебільшого розкривають взаємозалежність культури та мови. Тому, у цьому контексті необхідно в першу чергу висвітлити поняття «культура» і надати результати теоретичного дослідження за ним.

Культура – це соціальне явище, яке пов'язане з усіма сферами суспільства і характеризує особливе ставлення до його цінностей і світогляду. Вперше цей термін був ужитий у другій половині XVIII ст. у значенні «комплексу, що містить знання, вірування, закони, мораль та інші характеристики та звички, набуті людиною як членом суспільства» [3, с. 66]. У нашій роботі це поняття проаналізоване і розкрито не тільки через праці сучасних вчених, але й через доробки одних з найвпливовіших та найвідоміших представників у галузі мовознавства, на роботах яких базуються дослідження провідних на сьогодні лінгвістів.

Американський мовознавець Едвард Сепір стверджував, що культура – це «сукупність соціально успадкованих практик і переконань, які визначають структуру нашого життя» [41, с. 11].

Схожу у концепції думку висловлює і А. Томас, за яким «культура – це універсальна, але дуже типова система орієнтації суспільства, організації та групи. Ця система орієнтації складається з конкретних символів, які виховуються та передаються у відповідному суспільстві тощо. Вона впливає на сприйняття, думки, цінності та дії всіх її представників і тим самим визначає їхню приналежність до суспільства». [46, с. 6]

Згідно з англійським мовознавцем Джоном Фертом, «кожна людина несе з собою свою культуру та більшу частину своєї соціальної реальності, куди б вона не пішла» [49, с. 11]. Ми можемо не усвідомлювати свою власну культуру, яка закладена всередині нас, поки не зустрінемо когось з іншої культурної групи. Те, як ми діємо як вербально, так і невербально, здається нам логічним і природним, оскільки відповідає нормам і законам нашого суспільства. Дж. Ферт додає, що «впродовж періоду дорослішання ми поступово соціалізуємося, і головна умова та засіб взаємодії з людьми – це навчитися говорити те, що від нас очікують почути в тій чи іншій ситуації» [49, с. 12]. Якщо ми подорожуємо і зустрічаємося з людьми з іншого суспільства, ми часто не знаємо про їхні норми або звички, і, отже, ми можемо не виправдати очікування іншої людини, що може призвести до непорозуміння або навіть конфлікту.

Необхідно згадати, що культуру слід відрізнити від своєї особистості та загальнолюдської природи. Адже особистість і людська природа є вродженими. Культура, навпаки, вивчається. Таким чином, можна адаптуватися до іноземної культури і стати дво- або багатокультурним. Людина просто не може наполягати на дотриманні лише своїх культурних правил, якщо хоче ввічливо спілкуватися з іноземцями. Тобто культуру можна ще сприймати як один із факторів, які формують особистість у ширшому сенсі.

К. Крамш пише, що культура – це «членство в дискурсній спільноті, яка поділяє спільний соціальний простір та історію, а також спільну уяву» [33, с. 10]. Але при цьому вона також підкреслює, що культура неоднорідна.

Це означає, що членів одного суспільства не можна розглядати як єдине ціле, оскільки вони відрізняються за багатьма аспектами.

За словами Р. Льюїса, «жителі будь-якої країни володіють певними основними переконаннями та припущеннями про реальність, які виявляються в їхній поведінці» [41, с. 13]. Хоча ніхто і не поводить себе певним чином лише тому, що вони народилися і належать до якоїсь нації, виростаючи в певній культурі, людина приймає її норми і правила і діє відповідно до них – вона пізнає культуру.

На сьогодні, термін «культура» не можна ототожнювати з терміном «національна культура», оскільки сучасні досягнення показують, що не існує монокультурних суспільств. Сучасне суспільство різноманітне завдяки міжкультурній комунікації, яка розвивається у багатьох сферах життя. Усередині країни чи національної культури кілька субкультур співіснують і діляться особливостями у ставленні, цінностями, мовами, правилами поведінки тощо. Це призводить до того, що кордони між культурами пом'якшуються, межі між “власним” та “іноземним” розмиваються, і з'являються нові культурні спільноти.

Попри те, що культури за своєю природою є відкритими конструктами, і вони можуть змінюватися при взаємодії окремих людей і соціальних груп, актуальними залишаються проблеми визнання чужих цінностей, установок і правил поведінки та усвідомлення власного культурного походження. З цієї причини розвиток соціокультурної компетентності є завданням суспільства в цілому і має стати частиною соціальної політики.

Теоретичний аналіз результатів досліджень науковців показав, що поняття «соціокультурна компетентність» з'явилося спочатку в науковому дослідженні Яна ван Ека 1986 року і стало популярним внаслідок міжнародної діяльності Ради Європи в рамках культурного співробітництва. Згідно з документами даної організації, іншомовна соціокультурна компетентність означає знання соціокультурного середовища, в якому відбувається спілкування мовою, що вивчається, а також розуміння того,

яким чином соціокультурне середовище впливає на вибір мовних форм, що застосовуються при спілкуванні. Відповідно до цього визначення, соціокультурне середовище являє собою комплекс соціально значущих компонентів – світоглядних установок, звичаїв, традицій і соціальних норм вербальної поведінки [58, с. 92].

У цей час в Америці вже широко обговорювалося поняття міжкультурної компетентності, що за своїм змістом є ідентичним до поняття «соціокультурна компетентність». Так, цей термін вперше був використаний у 1954 році Е. Голлом і Г. Трегером – культурними антропологами американської наукової школи. Вони опублікували статтю «Культура і комунікація», в якій окреслено науково-прикладний огляд цієї проблеми. Г. Трегер та Е. Голл описали цю концепцію як «ідеальну мету, до якої має прагнути людина, бажаючи якомога краще і ефективно адаптуватися до навколишнього світу» [64, С. 312-313].

У цілому аналіз наукових джерел продемонстрував, що термін «соціокультурна компетентність» найчастіше вживається у вітчизняних джерелах, а у зарубіжних це поняття визначається як «міжкультурна компетентність». З огляду на це, в нашій роботі ми будемо розглядати ці терміни як тотожні.

Загалом у відповідній літературі немає єдиного визначення та концепції соціо- або міжкультурної компетентності. Як показує спостереження дослідниці Д. Дердорф: «Міжкультурна компетентність – це термін, який часто обговорюється, але рідко розуміється та визначається у сфері міжнародної освіти та за її межами» [40, с. 15].

У нашій роботі представлено деякі підходи до розуміння і визначення соціокультурної компетентності, які походять як з освітньої науки, так і з дидактичних концепцій іноземних мов.

Багато науковців розглядають соціокультурну компетентність через здатність і готовність суб'єкта пристосовуватися і діяти в умовах

міжкультурної взаємодії, керуючись при цьому на певними особистісними якості, що необхідні для здійснення цього.

Так на думку А. Флієра, соціокультурна компетентність проявляється у «психологічній мобільності і комунікабельності особистості, її соціальній пристосованості та культурній толерантності» [29, с. 152]. Це твердження можна доповнити визначенням М. Максимця, для якого соціокультурна компетентність – це здатність особистості активно і відповідально діяти у соціумі, беручи за основу демократичні цінності, і виявляючи повагу та розуміння до інших мов і культур [8, с. 212].

Більш загальне пояснення відповідно до цього підходу, не виділяючи при цьому конкретних аспектів, дає Т. Жукова. Вона стверджує, що соціокультурна компетентність як властивість особистості, є її теоретичною і практичною готовністю до соціокультурної діяльності [4, с. 7].

У науковому дослідженні Г. Паніної соціокультурна компетентність має схожу, але ширшу дефініцію і являє собою готовність до соціокультурної взаємодії, здатність вести діалог і адаптуватися до соціокультурного іншомовного середовища, розуміти соціальний контекст діяльності [20, с. 24].

У наукових роботах, в яких соціокультурна компетентність називається міжкультурною також є багато визначень терміну як готовності до міжкультурної діяльності з акцентом на певні особливості компетентності.

Так М. Гаммер визначає міжкультурну компетентність як «здатність змінювати перспективу та поведінку відповідно до культурного контексту» [56]. К. Гебель розглядає міжкультурну компетентність як «здатність ефективно та адекватно поводитись у безлічі культурних контактів» [54]. За визначеннями П. Брунзель, це «здатність діяти та спілкуватися всередині та між різними мовними та культурними спільнотами» [65]. А Фолькманн розуміє її як «здатність тих, хто вивчає іноземну мову ... усвідомлювати відмінності між своєю та цільовою культурою, розпізнавати їх у конкретних

ситуаціях і розробляти стратегії чутливого реагування на звичаї іншої культури» [47].

Цікавим є погляд А. Томаса, який вводить поняття «компетентність міжкультурних дій» і узагальнює, що «міжкультурна компетентність виявляється у здатності сприймати, поважати, цінувати та продуктивно використовувати культурні умови та фактори впливу у сприйнятті, судженні, відчуттях та діях у ставленні до себе та інших людей» [39, с. 143].

Відповідно до іншого підходу, основна увага зосереджується на концепті іноземного у соціокультурній компетентності, де іноземне розглядається як категорія, якою потрібно оволодіти. Це можна зробити шляхом набуття знань про «чуже», що також має призвести до усвідомлення «свого». Цей процес супроводжується саморефлексією. Лише через привласнення і розуміння іншого можна зрозуміти і обдумати те, що є рідним. Розуміння інших – це взаємне збагачення двох або більше культур, які не втрачають своєї унікальності та власного характеру [46, с. 25].

За ще одним підходом, соціокультурна компетентність розглядається як міжкультурне розуміння, свідомість. Ми знаходимо цей термін у Г. Фольмера. Він пояснює його як «здатність спілкуватися в умовах двомовності / багатомовності з представниками певної культури або будь-якої іншої культури» [46, с. 25]. У цій концепції наголос робиться не тільки на розуміння інших, а й на розуміння самого себе. Завдання навчання іноземної мови він бачить у контрастному порівнянні двох аспектів культурного досвіду: перший – результат спілкування з іноземцем, другий – самосвідомість. Оцінка обох повинна вести до розвитку міжкультурного розуміння, «оскільки саме засобами мови, при зустрічі з іноземцем, шляхом прийняття та узгодження соціокультурного сенсу, власний і чужий досвід співвідносяться і можуть бути передані одне одному» [46, с. 25].

Наприклад, Х. Пуенте описує людину з певним ступенем соціокультурної компетентності як людину, яка розуміє взаємовідносини між різними культурами і здатна бути медіатором між ними, тобто

інтерпретувати одну з культур в умовах іншої, або для себе, або для інших людей. Це людина з критичним або аналітичним розумінням своєї власної та інших культур, яка усвідомлює, що її думка, мислення та світогляд визначаються культурно, а не природньо [44].

Інші вчені розуміють соціокультурну компетентність як складову комунікативної компетентності і визначають її як здатність ефективно та належним чином спілкуватися в різних культурних контекстах і описують перелік певних навичок необхідних для здійснення належної міжкультурної комунікації [38]. Л. Скопінська стверджує, що успішна міжкультурна комунікація вимагає критичного відображення співвідношення між цінностями, поведінкою та установками власної та цільової культур. Це вимагає культурно-чутливих знань, мотивованого мислення без засуджень і специфічних комунікаційних навичок, таких як співчуття, терпіння, гнучкість та об'єктивність [38].

На думку Н. Гез, соціокультурна компетентність, будучи складовою комунікативної компетентності, характеризується здатністю застосовувати іноземну мову відповідно до соціально визначеної ситуації [32]. Серед необхідних здібностей вона виділяє співвіднесення мови з метою і ситуацією спілкування, розуміння комунікативних відносин, відповідну мовну поведінку, дотримання соціальних норм спілкування.

А. Ерлл і М. Гімніч вказують на іманентні аспекти терміну «міжкультурна компетентність» також з акцентом на міжкультурну комунікацію. На їхню думку поняття «міжкультурної компетентності» охоплює цілий спектр індивідуальних навичок і характеристик, які дозволяють людині успішно спілкуватися з представниками інших культур або які, принаймні, виявляються сприятливими для взаємодії з ними [65].

Більшість учених схиляються до такого підходу у дослідженні соціокультурної компетентності, в якому вони в комплексі розглядають її основні складові і трактують як знання соціальних і культурних сфер життя, готовність до здійснення міжкультурної комунікації, а також вміння та

навички використовувати набуті знання під час взаємодії з представником іноземної культури. Недоліком такого погляду є упущення важливості формування ставлення і культурної свідомості.

Як зазначає В. Сафонова, соціокультурна компетентність, в першу чергу, являє собою сукупність знань про різні типи культур і цивілізацій, пов'язаних з цими культурами; проявляється в здатності визначати соціокультурні факти і явища; умінні застосовувати отримані знання для взаємодії в різних видах міжкультурної комунікації [25, с. 25].

У визначенні Е. Азімова і А. Щукіна соціокультурна компетентність являє собою національно-специфічні знання мовної поведінки і вміння застосовувати необхідний для іншомовного спілкування соціокультурний контекст [32].

Подібне узагальнююче тлумачення соціокультурної компетентності дав П. Сисоєв, визначаючи її як знання соціокультурного контексту використання іноземної мови в різних ситуаціях і досвід спілкування нею [28].

І. Процюк визначає соціокультурну компетентність як знання складових національної культури і мовної поведінки представників іншомовного середовища, а також здатність використовувати ці складові соціокультурного контексту у процесі міжкультурної взаємодії, серед яких країнознавчі знання, звичаї, норми носія мови [24, с. 44]. Крім того, у його розумінні, соціокультурна компетентність нерозривно пов'язана з формуванням особистості у сучасному світі.

Так і за дослідженнями Т. Фоменко, соціокультурна компетентність – це якісна характеристика особистості, необхідний фактор її розвитку, самореалізації та соціалізації, який засновується на знаннях про соціокультурні сфери життя; готовність та здатність до міжкультурного спілкування; можливість орієнтуватися й адаптуватися до іншомовного середовища [30].

Найбільш впливовим визначенням соціокультурної компетентності вважається визначення Майкла Байрама, оскільки його модель формування соціокультурної компетентності увійшла до Загальноєвропейської системи рекомендацій. Він визначив декілька компонентів міжкультурної компетентності, які доповнюють комунікативну компетентність того, хто вивчає мову (автор називає це міжкультурною комунікативною компетентністю). За його визначенням міжкультурна компетентність – це «знання про інших; знання про себе; навички інтерпретувати та співвідносити; навички дізнаватися та / або взаємодіяти; повага до цінностей, переконань та поведінки інших; і обмеження себе» [66].

У цілому критичний аналіз наукової літератури дозволив нам з'ясувати і виділити загальні аспекти соціокультурної компетентності, які цікавлять дослідників, і сформулювати власне визначення цього терміну. У нашій роботі ми будемо розуміти соціокультурну компетентність з точки зору комплексного підходу і визначатимемо її як сукупність основних лінгвокраїнознавчих і соціолінгвістичних знань про культурні особливості рідної країни і країни, мова якої вивчається, а також навичок, умінь і здібностей тлумачити і застосовувати ці знання відповідно до ситуації під час міжкультурної діяльності для здійснення ефективного міжкультурного спілкування.

1.2 Урахування психолого-педагогічних особливостей учнів старших класів у формуванні англомовної соціокультурної компетентності

Старший шкільний вік є періодом завершення статевого дозрівання і в той же час початковим етапом фізичної зрілості. Оскільки цей період припадає на 9-11 класи, коли дитині від 15 до 18 років, то ми можемо називати учня цього віку підлітком, адже за визначеннями більшості науковців підліток – це «хлопець чи дівчина в перехідному віці від дитинства до юності (від 12 до 16-17 років)» [50].

Для того, щоб уміти правильно обирати лінію поведінки з учнями, мати уявлення про те, що їх цікавить, яка інформація буде їм найбільш близька, і підбирати навчальний матеріал, виходячи з інтересів, захоплень та особливостей розвитку психіки школярів у цьому віці, необхідно знати про їхні вікові особливості. Тому у цьому параграфі ми даємо психолого-педагогічну характеристику учням старшого підліткового віку і описуємо, яким чином можна враховувати їхні особливості у формуванні АСКК.

Виховання підлітків старшого віку складає певні труднощі, що пов'язані насамперед з особливостями їхнього фізіологічного розвитку, що впливає на розвиток пізнавальних процесів (до прикладу, спостерігається деяке зниження темпів зростання розумової працездатності, швидка стомлюваність), і проявляється в їхній загальній реакції на виховні впливи (вищий рівень збудливості, дратівливість, невмотивований негативізм).

За правильно організованого процесу виховання, що враховує особливості фізичного та психологічного розвитку учнів, наявності дружньої та товариської атмосфери у шкільному колективі та за умови хороших відносин у родині, усі ці труднощі можна подолати.

Більшість вчених називають цей вік критичним, оскільки для нього характерний перехід від дитинства до дорослості, коли підліток потребує самоствердження, самостійності, визнання дорослими своїх прав і можливостей, виникає необхідність самовизначення. Старшокласник поступово рухається від зростання духовної самостійності до усвідомлення власних цінностей, розуміння і прийняття себе, формування власної особистості [11].

Відкриття свого «Я», розвиток рефлексії, тяга до самопізнання – визначальні риси старшого шкільного віку. В учнів формується свідоме ставлення до своїх здібностей, потреб, потягів, мотивів поведінки, почуттів, думок. У цей період завдяки прагненню до самопізнання підлітки приходять до усвідомлення власної особистості [11]. Психолог І. Кон називає пошук особистої ідентичності центральною проблемою періоду зростання.

Старшокласники, за даними Є. Шуміліна, усвідомлюють, що вони на порозі дорослішання. Вони намагаються розібратися в собі, своїх почуттях, уподобаннях, зробити правильний вибір [33]. З'являється інтерес до різноманітних професій, відбувається співвідношення своїх захоплень як з певним шкільним предметом (у майбутньому – з певною галуззю знань), так і з практичною діяльністю, в якій вони є задіяними. Учні визначаються з життєвими перспективами та планами, у них формуються основи погляду на життя і на своє місце у житті.

Таким чином, у старшокласника відбувається життєво-професійне самовизначення на основі адекватної оцінки своїх бажань і можливостей. З психології відомо, що на кожному етапі в залежності від віку людина вирішує певні соціальні проблеми. Якщо вчасно не вирішити проблему, то людина зіштовхнеться з нею в майбутньому, але набагато пізніше. Так само самовизначення старшокласника необхідно для того, щоб у майбутньому успішно виконувати певні завдання, такі як отримання професійної освіти, створення сім'ї та інші.

Старшокласник розуміє, куди хоче піти після закінчення школи і що йому потрібно зробити, щоб успішно скласти іспити [11]. Він формує установку на свідому побудову власного життя. Підліток усвідомлює, що багато чого в його житті залежить виключно від нього самого, перестає завжди покладатися на турботу і допомогу дорослих, у нього формується відповідальність за свої вчинки. Більше того, відбувається «поступове вростання в різні сфери життя», визначаючи напрямок, у якому підліток буде розвиватися після закінчення навчання, старшокласник починає підготовку до іспитів, спілкуючись із рідними та близькими для включення в певні сфери життя. Цей процес йде зсередини назовні: від відкриття «Я» до практичного включення в різні види життя.

Завдяки цьому в учня складається особлива форма навчальної діяльності. Вона містить елементи аналізу, дослідження в загальному контексті певної, вже усвідомленої як необхідності, професійної

спрямованості та особистісного визначення. Учень старшого віку задіяний у провідній навчально-професійній діяльності, правильна організація якої здебільшого визначає його становлення як суб'єкта подальшої трудової діяльності, його ставлення до праці. Людина вчиться не тільки заради власне навчання, але й чогось важливішого для неї у майбутньому.

На цьому етапі найяскравіше проявляється активність особистості, її вибіркоче ставлення до сприйняття різноманітних впливів, вироблення вміння протистояти асоціальним діям, знаходити правильний вихід зі складних ситуацій, які неминуче проявляються з огляду на розширення їхніх соціальних контактів. Найважливішою функцією виховання на цьому етапі є надання допомоги під час вибору професії, їхньої підготовки до створення власної родини, формування соціальної активності, визначення своєї громадянської позиції.

Оскільки на цьому етапі розвитку активність учнів знаходиться на високому рівні, то для забезпечення ефективності процесу формування АСКК необхідно застосовувати методи, прийоми та засоби, що створюють умови для професійно-орієнтованого міжкультурного спілкування та сприяють максимальному залученню учнів до навчальної діяльності. Найкраще підійде використання різних видів ігор (рольових, сюжетних, ділових), що моделюють певну реальну ситуацію, у якій учні зможуть навчитися використовувати соціокультурні знання для здійснення успішного міжкультурного діалогу та тренувати свої комунікативні здібності і навички. Варто давати завдання, що вимагають швидкої адаптації до умов ситуації, для вирішення якої учням необхідно проявити творчий підхід, імпровізацію. При цьому їм необхідно навчитися «відчувати» свого співрозмовника, ототожнювати себе з ним, ставити себе на його місце, знаходити шляхи для досягнення позитивних результатів.

Тут дуже важливим є індивідуальний підхід до виховання, оскільки в цьому віці у кожному учневі дуже яскраво проявляється індивідуальність, що відображає його духовні потреби, сфери особистого інтересу. Індивідуальний

підхід при цьому є необхідним як для створення кращих умов для розвитку індивідуальних здібностей, так і для надання допомоги тим, хто зазнає труднощів у виконанні вимог навчальних програм або проявляє відхилення від норм поведінки, порушення навчальної і суспільної дисципліни.

У старшокласника як суб'єкта навчальної діяльності через специфіку соціальної ситуації розвитку, у якій він перебуває, з'являються різні види мотивації. По-перше, поряд з внутрішніми пізнавальними мотивами засвоєння знань предметів, які мають особистісну цінність, з'являються широкі соціальні та вузько особистісні зовнішні мотиви, серед яких мотиви досягнення займають велике місце. Навчальна мотивація якісно змінюється за структурою, оскільки для старшокласника навчальна діяльність сама собою – це засіб для реалізації життєвих планів на майбутнє. Навчання як діяльність, спрямована на засвоєння знань, характерна для небагатьох, основним внутрішнім мотивом є орієнтація на результат.

Орієнтуючись на мотив досягнення, вчитель може підвищити рівень зацікавленості учнів у вивченні англійської мови та культури її носіїв, якщо буде наголошувати на тому, що англійська є засобом спілкування, поширеним в усіх сферах життя суспільства, а тому її знання та навички міжкультурного спілкування можуть знадобитися учневі для його майбутньої професії.

Ще однією особливістю старшого шкільного віку є формування цінностей та власного світогляду. За Е. Кривоपालенко «процес формування світогляду підліткового віку – формування самооцінки та моральності, розвиток життєвих планів, формування поглядів і переконань» [12, с. 2]. Морально-етичні норми стають частими темами суперечок старшокласників. Формуються високі моральні норми людини. «Старшокласники значною мірою долають мимовільність, властиву підліткам, імпульсивність у прояві почуттів». [11]. «У старшокласників чітко проявляється нова риса – самокритичність, яка допомагає їм більш суворо й об'єктивно контролювати свою поведінку» [11]. Таким чином, сформувавши власний світогляд,

старшокласники намагаються виховати в собі найкращі людські якості і позбутися того, що вважається неправильним, неприємним.

Оскільки на цьому етапі в учнів відбувається формування і значне розширення світогляду, то дуже важливим є правильна подача лінгвокраїнознавчого матеріалу з акцентуванням уваги на формуванні певних особистісних рис, які є невід'ємними елементами соціокультурної компетентності. Серед них: емоційно-оцінне ставлення до світу, усвідомлення своєї приналежності до української культури, патріотизм, повага і толерантне ставлення до представників англomовних країн, розуміння і прийняття їхніх особливостей та відмінних рис від власної культури тощо.

Ще однією важливою характеристикою цього віку є те, що старшокласники надають особливого значення міжособистісним відносинам як з друзями, так і в родині. За даними Шуміліна, підлітки 15-18 років цінують справжню дружбу. Для них характерна підвищена важливість емоційних контактів [33]. Дружба у дітей старшого шкільного віку має особливий характер. У цьому віці вона ґрунтується не тільки на спільних інтересах – погляди на життя та переконання відіграють дуже велику роль. Завдяки спілкуванню з різними групами у підлітка встановлюється система цінностей, формується певний рівень соціальної відповідальності. Також через колектив старшокласник усвідомлює свої здібності, через взаємодію з іншою людиною він пізнає себе, свої можливості, свою значущість.

Завдяки розширенню соціальних контактів підліток буде зацікавлений у знайомстві та розвитку відносин з людьми з англomовних країн. Знайти друга-іноземця буде незвичним та цікавим досвідом для нього, приводом для збільшення інтересу до вивчення особливостей культури носіїв англійської мови. Тому тут дуже важливо коректно подавати учням інформацію соціокультурного характеру, щоб сформувати в них реальне уявлення про англomовний світ, без упереджень та хибних міркувань.

Також у старшому віці яскраво проявляється прагнення проявити самостійність, вийти з-під опіки батьків. Ця особливість проявляється в тому, що підліток намагається якимось чином виділитися в групі однолітків, завоювати авторитет, відчутти свою значущість, тобто проявити себе як лідер [11]. Саморозвиток веде до стійкої самооцінки та певного рівня вимог. Психологічний розвиток веде до підвищення рівня відповідальності, самостійності. Підліток хоче, щоб батьки рахувалися з ним, спілкувалися на рівних, як з дорослим. Це веде до формування дорослості [11].

Для педагогічного процесу це означає, що варто давати учням можливість для самостійної роботи, а також прояву власної індивідуальності. Тобто надавати перевагу таким видам і формам роботи, у яких учні можуть цілком показати себе, висловити свою думку. Наприклад, для обговорення національно-культурних особливостей англомовних країн учні можуть самостійно обирати тему і створювати за нею проекти у групах, парах або самостійно, готувати доповіді та презентації, писати творчі роботи тощо.

Як було зазначено вище, для формування АСКК у старшокласників потрібна така організація педагогічного процесу, при якій кожен з учнів усвідомлює себе активним суб'єктом діяльності, чий творчий потенціал затребуваний оточуючими. Це може бути досягнуто, якщо застосовані педагогічні прийоми, які:

- здатні «занурити» учня в соціальне середовище, забезпечити можливість виходу за межі навчального мовного середовища;
- можуть ґрунтуватися на актуальному змісті, що має соціальний контекст;
- мають «відкритий» характер, заохочуючи різні підходи до вирішення проблем;
- забезпечують досвід спілкування, взаємодії та широкого пошуку інформації;

- стимулюють комунікативно-пізнавальну діяльність, активне міжособистісне спілкування як умову вирішення завдань соціального характеру;

- перешкоджають зниженню мотивації до вивчення англійської мови, особливо на старшому етапі, за рахунок залученості в соціокультурний контекст англомовних країн.

Завдання, які використовуються на уроках для формування АСКК, повинні передбачати розвиток таких умінь:

- позитивного ставлення до інших культур, зокрема до представників англомовного світу;

- проведення паралелей між українською та англомовними культурами;

- коментування матеріалу соціокультурного змісту і висловлювати власну думку та ставлення;

- виділення соціокультурних явищ і понять відповідно до завдання вчителя та їх оцінювання;

- критичного мислення та правильної інтерпретації соціокультурної інформації;

- використання соціокультурних знань відповідно до умовно-комунікативних ситуацій.

Отже, можна зробити висновок, що навчальна діяльність є основним видом діяльності старшокласника, яка характеризується підвищеним інтересом до процесу навчання, мотивацією до самовизначення і підготовки до самостійного життя, прагненням стати повноцінним членом суспільства, інтересом до змісту і процесу навчання. Для мотиваційної сфери старшого школяра характерне поєднання і задіяння широких соціальних і пізнавальних мотивів, що включені у навчальний процес. У цьому віці старшокласники зацікавлені в пошуку друзів з інших країн та спілкуванні з ними. А оскільки навчання у старшій школі передбачає, серед іншого, здобуття знань про культуру англомовних країн, у деяких учнів підвищується мотивація до

вивчення іноземної мови. Так вони можуть задовольнити особисті інтереси, адже вивчення англійської може допомогти у спілкуванні та подальшому пошуку роботи. У свою чергу, деякі учні, які не пов'язують свою подальшу професійну діяльність чи подальше спілкування з англійською мовою, втрачають мотивацію до її вивчення, вони тільки формально присутні на уроках.

Таким чином, найважливішим завданням у роботі з учнями цього віку є педагогічно правильна організація їхньої діяльності за умови застосування індивідуального підходу до неї, збереження необхідної тактовності та прояву педагогічної витримки і терпіння.

1.3 Методичні засади формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів

Шістдесяті та сімдесяті роки 20 століття ознаменувалися в дидактиці навчання іноземних мов новим підходом до розуміння мети навчання. Була визнана важливість вивчення мови задля спілкування, тому новий підхід назвали «комунікативним підходом», а комунікативні навички стали метою навчання іноземної мови. Основна увага на уроках зосереджена вже не на структурі та формальному вживанні мови, а на її використанні як засобу спілкування. «Мовленнєва поведінка, яка задовольняється лише вмінням надавати висловлюванню правильної мовної форми, не може відповідати стандартам комунікативної компетентності. Твердження є адекватним лише в тому випадку, якщо воно інтегроване в контекст і має форму, яка відповідає даному дискурсу» [47, с. 78]. Тобто, було визнано, що лише правильного володіння мовною системою недостатньо для досягнення успішного спілкування та взаєморозуміння між співрозмовниками.

Розвиток лише лінгвістичної компетентності (оволодіння теоретичними знаннями у галузі лексики, граматики і фонетики, базовими вміннями та навичками) не позбавляє учнів мовного бар'єру. Найчастіше, страх взаємодії виникає не лише через недостатню кількість знань

лінгвістичного плану або відсутності практики усного мовлення, але й через незнання правил вербального та невербального спілкування: мовні норми, жестикуляція, міміка та інше. Комунікативна компетентність як мета навчання іноземної мови є обов'язковою умовою ситуативного мовлення, де «важливо, щоб учень міг уявити засвоєні ним мовні моделі у зв'язку з конкретною ситуацією, тобто в конкретній іноземній культурі» [33]. Мова розглядається як інструмент, за допомогою якого мовець може сприймати культурні фактори, стаючи, таким чином, засобом розпізнавання чужої культури. Це підтверджує те, що навчання мови має розглядатися лише у розрізі культурної свідомості. Оскільки головною метою будь-якого інтерактивного процесу є бажання бути зрозумілим співрозмовником, ефективність спілкування безпосередньо пов'язана з рівнем взаєморозуміння між комунікантами, задля досягнення якого вони повинні мати готовність і здатність до спілкування та участі в діалозі культур, що передбачає наявність у них соціокультурної компетентності. Це доводить те, що соціокультурна компетентність є стрижневим та системоутворюючим компонентом комунікативної компетентності.

Згідно з навчальною програмою з іноземних мов для старших класів, яка була розроблена відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій, соціокультурна компетентність не виступає як самостійна ціль навчання, проте її елементи можна знайти серед переліку знань, умінь та навичок, якими необхідно оволодіти при формуванні комунікативної та соціолінгвістичної компетентностей.

Через те, що у державному стандарті відсутнє чітке визначення поняття АСКК та її складових, нам необхідно звернутися до відповідної наукової літератури, щоб визначити її зміст та характерні для неї структурні елементи, виявити складові, оволодіння якими дозволяє учням спілкуватися з представниками англomовних лінгвокультур, сприяючи подоланню мовного бар'єру [18].

З огляду на різноманітність теорій розуміння сутності АСКК та її структури, вважаємо за необхідне виділити їхні загальні характеристики. В цілому, усі представлені теорії можна поділити на дві групи: моделі, які досліджують АСКК з позиції системного підходу (вони зосереджені на переліку певних навичок або підкомпетентностей, які дозволяють учням діяти в міжкультурних ситуаціях); і моделі, які послуговуються філософським підходом (вони наголошують на необхідності передачі знань, наявності певного ставлення та культурної свідомості).

Аналіз першої групи дозволяє нам виокремити перелік конкретних складових АСКК – п'ять компетентностей, якими має оволодіти учень старшої школи, щоб стати повноправним учасником міжкультурного діалогу з носіями англійської мови. Сюди входять:

1) Лінгвістична компетентність (лінгвокраїнознавча, лінгвокультурологічна) передбачає високий рівень володіння мовним і мовленнєвим матеріалом: знання безеквівалентної лексики, фонових слів, мовних та національних реалій англійських країн; володіння фразеологізмами, ідіомами, лексичними одиницями з національно-культурною семантикою; вміння обирати культурно-значущі одиниці у відповідності із ситуацією міжкультурного спілкування та змістом висловлювання;

2) культурологічна компетентність (країнознавча, національно-культурна, соціальна) – знання про власну культуру та культуру англійських країн: знання традицій, звичаїв, цінностей та особливостей побуту; назви свят та географічні назви; імена відомих людей, які відіграли значну роль у розвитку країни, здобутки у різних галузях; відомості про національний характер, політичний устрій, національну кухню тощо.

3) соціолінгвістична компетентність (поведінкова, соціально-поведінкова) – знання мовленнєвих особливостей різних верств суспільства та різниці у стилях спілкування: знання стереотипів англійської мови,

ситуативних та комунікативних кліше, формул мовного етикету, моделей мовленнєвої поведінки;

4) соціально-психологічна компетентність (комунікативно-психологічна, діяльнісно-мовленнєва) відображає рівень оволодіння стратегіями міжкультурної взаємодії та подолання міжкультурних труднощів: вміння коректно висловлювати і обстоювати свою думку у межах тем, що вивчаються; здатність представляти власну культуру і знаходити спільні та відмінні риси між способом життя у власній країні та англомовних країнах;

5) психологічна компетентність відображає бажання спілкуватися з представниками англомовних культур, не маючи стереотипів, упередженого ставлення, хибного уявлення про національний характер та менталітет нації, відсутність антипатії, осуду, ворожості та ксенофобії, розвиток відчуття толерантності та емпатії.

Теорії другої групи об'єднують моделі АСКК, згідно з якими увага зосереджується на важливості формування окремих її аспектів, таких як знання, навички, свідомість, емоційний компонент і деякі інші. Серед них найвпливовішою є модель міжкультурної компетентності британського дослідника культури Майкла Байрама, де він описує п'ять вимірів, необхідних для успішної міжкультурної комунікації [36]:

- 1) знання про свою та іноземну культуру, про процеси індивідуальної та соціальної взаємодії;
- 2) ставлення до інших культур;
- 3) здатність розуміти, інтерпретувати та співвідносити культури;
- 4) здатність вчитися і дізнаватися щось нове про інші культури;
- 5) культурна свідомість, тобто своєрідне критичне усвідомлення появи, розвитку та зміни цінностей, переконань та соціальної поведінки.

Ця модель показує, що формування міжкультурної компетентності відбувається на декількох взаємопов'язаних рівнях – когнітивному, афективному, етнічному та поведінковому.

Аналіз змісту і структури АСКК дозволив нам виділити основні цілі, які мають бути реалізовані у процесі її формування в учнів старших класів:

- практична (знайомство з фактами та явищами англомовних культур; формування усвідомленості про варіативність англійської мови та поведінки представників її культури у різних соціальних та культурних контекстах, про особливості функціонування англійської мови в Україні та світі; формування вмінь збирати, систематизувати та обробляти різні види соціокультурної інформації);
- виховна (формування в учнів світогляду та особистісних якостей, таких як патріотизм, ідейна переконаність, моральність, толерантність та емпатія, а також вмінь розглядати та оцінювати англомовні культури крізь призму власної системи цінностей);
- освітня (поглиблення та накопичення знань про англомовні країни та їхніх представників);
- розвивальна (розвиток комунікативних навичок та підвищення соціокультурної освіченості учнів для реалізації можливості брати участь у міжкультурному діалозі у навчально-професійній та соціально-побутовій сферах; навчання різних стратегій вербальної та невербальної поведінки).

З метою досягнення перерахованих цілей необхідно керуватися такими методичними принципами [31]:

1. Принцип дидактичної культурної доцільності, який виявляється при відборі культурознавчого матеріалу. За ним учителю потрібно:
 - а) враховувати ціннісну значущість та сенс матеріалів для формування реальних уявлень про культуру та історію англомовних країн, неоднорідність їхніх стилів життя;
 - б) усвідомити, у якій мірі цей матеріал може стати стимулом для ознайомлення з такими поняттями, як «мова і мовна культура», «культурний спадок», «культурне різноманіття» та ін.;
 - в) спрогнозувати можливість та небезпеку формування хибних культурних уявлень про англомовні країни та маніпуляції ними;

г) знайти такий культурознавчий матеріал, що допоможе ознайомити учнів зі шляхами захисту від культурної агресії.

2. Принцип діалогу культур базується на тому, що формування АСКК може бути успішним лише тоді, коли учень усвідомлює власну культуру, свій національний менталітет і характер, знає особливості її взаємодії з культурою англомовного світу і є носієм відразу декількох взаємопов'язаних культур.

3. Принцип домінування проблемних культурознавчих завдань має на меті поступове ускладнення комунікативних завдань відповідно до конкретного ступеня освіти та інтелектуального потенціалу учнів.

4. Принцип культурної варіативності передбачає вибір певного варіанту дій з декількох можливих. Самовизначення у спектрі власної та англомовної культур є можливим тільки через ознайомлення учнів з декількома варіантами поведінки.

5. Принцип культурної рефлексії також має на меті самовизначення та усвідомлення себе, але через постійний внутрішній діалог учня, що сприяє не тільки кращому розумінню себе, але й прийняттю інших культур.

Реалізація цих принципів у процесі формування АСКК відбувається завдяки застосуванню таких методів [31]:

1) метод саморефлексії, який передбачає актуалізацію суб'єктивного досвіду учня, коли кожен з учнів може порівняти власне сприйняття цього світу зі світоглядом інших людей, зокрема представників англомовної культури. Це сприяє збагаченню досвіду особистості та розвиває вміння використовувати засвоєні знання у продуктивні форми соціокультурної діяльності;

2) метод моделювання ситуацій соціокультурного характеру, який сприяє розвитку комунікативних здібностей та вмінь відбирати, аналізувати та систематизувати необхідну інформацію;

3) метод проєктів, що передбачає формування специфічних вмінь та навичок генерувати ідеї, прогнозувати їхні можливі наслідки завдяки проблемно-орієнтованому навчальному пошуку;

4) метод творчої діяльності із дослідницьким спрямуванням, що спрямований на розвиток вмінь збирати необхідні дані та осмислювати отриману інформацію, висловлювати та аргументувати свою думку в усній та письмовій формах;

5) метод проблемного навчання розвиває творче мислення, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати результати різних варіантів розвитку подій, робити висновки, аналізувати проблеми з різних сторін.

Отже, для належного формування АСКК учні старших класів повинні отримати знання за основними темами національних та соціокультурних особливостей англomовних країн та їхніх представників, навчитися розуміти усне і письмове мовлення за темами навчальної програми, навчитися користуватися відповідною країнознавчою літературою, вміти правильно висловлюватися в усній та письмовій формах, навчитися доводити свої погляди на проблему, виконувати проєктні роботи та розвивати здібності працювати як в колективі, так і самотійно.

1.4 Характеристика та роль мультимедійних засобів навчання в процесі формування англomовної соціокультурної компетентності

У наш час під впливом розвитку науки і техніки, відбуваються стрімкі зміни у різних галузях суспільства, де іншомовна освіта не є винятком. Новий період ставить перед сучасними вчителями мови нові проблеми та завдання. Як стверджує Гаррі Семюелз: «Багато останніх інновацій у соціальних медіа та освітніх технологій ведуть іншомовну освіту в нових напрямках», оскільки двадцять перше століття – це вік глобалізації та інформаційних технологій [51].

Вчителі намагаються трансформувати підходи до навчання англійської мови таким чином, щоб зробити навчальний процес максимально продуктивним та цікавим, орієнтуючись на вимоги сучасного світу. Для досягнення цієї цілі, вони адаптують методи навчання відповідно до здобутків технологічного та наукового розвитку.

Технології вже давно використовуються у фільмах, радіо, телебаченні. Вони є центром глобалізації та впливають на освітню роботу та культуру. Технології стали ключовим компонентом суспільства, який дає змогу учням досягнути знання, які при цьому не обмежуються лише тими, які вони отримують у класах [55]. «Технологія – це не те, від чого можна ізолювати учнів, а те, що потрібно прийняти», стверджує П. Рана [55]. Це заохочує учнів займатися та навчатися відповідно до своїх інтересів.

Природньо, технології зуміли замінити традиційну мовну освіту. Особливу роль у цьому відіграло дивовижне зростання нових технологій, таких як мультимедіа. У цьому розділі ми обговоримо поняття «мультимедіа», розглянемо його основні компоненти, дослідимо мультимедійні засоби, які можна використовувати у навчальному процесі, дамо їм класифікацію і назвемо їхні основні переваги та роль застосування на уроках англійської мови з метою формування соціокультурної компетентності.

Історія терміну «мультимедіа» сягає початку 1970-х років, коли комп'ютери ще були величезними пристроями, які вимагали кондиціонування повітря та були значно дорогі. Однак цей термін позначав не комп'ютерні програми, а набори ресурсів, які зазвичай об'єднували невеликі учнівські книжки, посібники для вчителів, кінострічки, аудіокасети та фотографічні слайди. Такі продукти, безумовно, подавалися комплексом, що складався з кількох форм мультимедіа, але все одно певною мірою вони залишалися фрагментованими. Інтегрувати їх було складним завданням для вчителів, і результат часто був незрозумілим для учнів. Таким чином, більшість шкіл знайшли мультимедійні засоби радше проблемою, ніж

перевагою. Незважаючи на невдачу цього віддаленого впровадження мультимедіа, з того часу воно швидко розвивалося і набуло широкого використання не тільки в галузі освіти [51].

За визначенням науковиці Д. М. Гаєскі, «мультимедіа – це клас керованих комп'ютером інтерактивних комунікаційних систем, які створюють, зберігають, передають та отримують текстові, графічні та слухові мережі інформації. У наведене вище визначення вбудовано три елементи: комп'ютер, графіка та мережі, які в поєднанні забезпечують нову і потужну технологію» [51].

На думку більшості дослідників, комп'ютер є невід'ємною складовою мультимедіа. Також вони сходяться у погляді, що воно об'єднує в навчальному середовищі п'ять основних типів медіа: текст, відео, звук, графіку та анімацію, створюючи таким чином новий потужний інструмент для навчання. У навчанні англійської мови усі перераховані матеріали є ефективними для формування соціокультурної компетентності в учнів.

Наприклад, автентичні матеріали, пов'язані з мультимедіа, з правильно виділеними аспектами англомовних культур і представлені відповідним чином, враховуючи вікові та когнітивні особливості учнів, є одним із найпривабливіших джерел для навчання культури на уроці англійської мови. Вони можуть дозволити учням ідентифікувати себе з актуальними проблемами, і таке висвітлення може стати для них чудовим мотиваційним фактором, допомагаючи їм усвідомити, що існує спільнота, яка живе своїм життям і представники якої говорять англійською мовою. Ознайомлення учнів із автентичними матеріалами також може допомогти їм зрозуміти культури англомовних країн та уявити, як вони можуть брати участь у взаємодії з ними. На рівні повсякденного навчання англійської мови автентичні матеріали можуть зробити окремі уроки більш цікавими, особливо для навчання фразових дієслів, ідіом та окремих культурно-специфічних фраз. Застосування різноманітних автентичних текстових матеріалів, аудіо-, відеозаписів привертає увагу учнів, підвищує мотивацію

до вивчення англійської мови загалом, заохочує їх дізнаватися більше про англomовні країни, а отже сприяє розвитку міжкультурної обізнаності.

Мультимедійні засоби – це комплекс апаратних і програмних засобів, які дозволяють людям спілкуватися з комп'ютером, використовуючи найрізноманітніші, природні для себе середовища: звук, відео, графіку, тексти, анімацію. Дослідження підходів до розуміння «мультимедійних засобів навчання» дозволяє представити їхню класифікацію за призначенням, якою користуються більшість дослідників.

Нижче подана класифікація мультимедійних засобів навчання за їхнім функціональним призначенням [8]:

- 1) навчальні – представляють собою навчальну інформацію і спрямоване навчання, виходячи з інтересів, знань та індивідуальних можливостей учнів;
- 2) діагностичні – призначені для визначення рівня підготовки та інтелекту учнів;
- 3) інструментальні – слугують для конструювання програмних засобів, підготовки або генерування навчально-методичних матеріалів;
- 4) керуючі – призначені для управління діяльністю учнів при виконанні певної діяльності;
- 5) адміністративні – існують для автоматизованого процесу організації навчання;
- 6) ігрові – забезпечують різні види ігрової та навчальної ігрової діяльності.

За методичним призначенням виділяють такі види мультимедійних засобів навчання [8]:

- 1) наставницькі – призначені для вивчення нового матеріалу;
- 2) тренувальні (тренажери) – призначені для обробки умінь і навичок при повторенні та зміцненні вивченого матеріалу;
- 3) контролюючі – призначені для контролю рівня засвоєння навчального матеріалу;

- 4) інформаційно-довідникові – призначені для отримання учнями необхідної інформації;
- 5) моделюючі – призначені для створення моделі об'єкта, процесу, явища з метою їх вивчення і дослідження
- 6) імітаційні – представляють певний аспект реальності для вивчення його основних структурних або функціональних характеристик;
- 7) демонстраційні – призначені для наглядного представлення навчального матеріалу, візуалізації досліджуваних закономірностей, взаємозв'язків між об'єктами;
- 8) ігрові – призначені для «програвання» навчальної ситуації з метою прийняття оптимального рішення або пошуку оптимальної стратегії дій, для розвитку мислення;
- 9) дозвіллеві – призначені для позаучбової діяльності з метою розвитку уваги, реакції тощо.

У відповідній науковій літературі існує ще одна загальна класифікація мультимедійних засобів, яка широко застосовується у навчанні і дозволяє виділити дві групи: апаратні і програмні засоби.

Серед апаратних мультимедійних засобів можна виокремити такі, як комп'ютер, інтерактивна дошка, мультимедійний проектор, мобільні пристрої, аудіо- та відеомагнітофони.

У своїй науковій роботі дослідниця К. Д. Бурмістрова дає детальний опис кожному з перелічених засобів [2]:

- 1) комп'ютер – це «пристрій, що виконує задані функції за допомогою встановленої послідовності операційних програм. Швидка обробка даних та мінімальна ймовірність помилок гарантують ефективне використання ЕОМ;
- 2) інтерактивна дошка – представляє екранний пристрій, на який за допомогою комп'ютера та проектора виводиться будь-яке зображення та інформація. Спектр її технічних можливостей не обмежується тільки

демонстрацією матеріалу, але й дає можливість за допомогою різних додатків виконувати вправи на самому екрані;

3) мультимедійний проектор – це пристрій, на який передається необхідна інформація за допомогою комп'ютера та проектується на екран;

4) мобільні пристрої – це портативні пристрої, призначені для індивідуального використання, які зазвичай містять дисплей та мініатюрну клавіатуру. До мобільних пристроїв відносять мобільні телефони, планшети, електронні книги, смарт-браслети та музичні плеєри;

5) відео- та аудіомагнітофони – це технічні пристрої, які дають можливість відтворювати раніше записану на носій інформацію.

Комп'ютер можна ефективно використовувати для ознайомлення з новим англомовним матеріалом, новими зразками висловлювань, а також для навчання здійснення комунікації англійською мовою.

На етапі розвитку та застосування сформованих знань, умінь і навичок комп'ютер знадобиться для вирішення різноманітних комунікативних завдань та ситуацій з урахуванням особистісних особливостей учнів. Комп'ютер у процесі вивчення англійської мови може стати «супутником» учня, оскільки між ними буде відбуватися взаємодія в комунікативно-спрямованому середовищі. Використання технічних мультимедійних засобів у поєднанні із засобами програмного забезпечення, які будуть описані нижче, дає змогу працювати над трьома каналами людського сприйняття: зоровим, слуховим, кінестетичним, що тим самим сприяє більш ефективному засвоєнню навчального матеріалу.

Вагомим засобом є інтерактивна дошка. Використовуючи цю дошку, можна поєднувати методи та прийоми роботи зі звичайною дошкою з набором інтерактивних та мультимедійних функцій. Дошка дозволяє порівняти слова та їх значення, наприклад з лексики різних англомовних культур; вибрати правильну відповідь; заповнити пропуски, таблиці, кросворди; демонструвати і виконувати завдання з малюнками; здійснювати активне коментування матеріалу: вибір, уточнення, додавання додаткової

інформації та інше. Але найголовніша особливість дошки – це те, що вона створює ефект «живої наочності», що формує позитивне враження щодо англійської мови як динамічної системи, а отже і відповідне ставлення до культур англomовних країн.

Програмні мультимедійні засоби реалізують увесь свій потенціал через програмне забезпечення апаратних засобів навчання. У цій групі вирізняються електронні освітні ресурси.

Згідно з Положенням про електронні освітні ресурси МОН України, «електронні ресурси – засоби навчання на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, які відтворюються за допомогою електронних технічних засобів і застосовуються в освітньому процесі» [19]. Сюди входять електронні навчальні видання (електронні посібники, словники, довідники, підручники, методичні рекомендації), інформаційні системи (курси дистанційного навчання), комп'ютерні тести (призначені для різного рівня контролю), електронні дидактичні демонстраційні матеріали (презентації, аудіо- та відеозаписи) та освітні ігрові ресурси [19].

Серед перелічених засобів навчання можна виділити дидактичні демонстраційні матеріали, що містять візуальні або аудіовізуальні матеріали. Наприклад мультимедійні презентації можуть функціонально використовуватися на уроках англійської мови. Презентація складається з послідовно розташованих слайдів, які створюють своєрідну композицію, при цьому необхідна інформація подається поступово, у зручному вигляді, з використанням мультимедійних ефектів та інших засобів (відео, аудіо), що полегшує сприйняття і мотивує до пізнавальної діяльності. Презентації, підготовлені до уроку – вичерпні за змістом, яскраві та запам'ятовуються. Очевидною перевагою мультимедійних презентацій у порівнянні зі звичайними наочними матеріалами є сильний емоційний вплив на учнів. Він загалом більш колоритний, викликає емоційний відгук, що сприяє створенню

сприятливого емоційного клімату на уроці, концентрації і, отже, кращому засвоєнню матеріалу.

Але найбільш важливим і продуктивним використанням презентацій є виконання учнями індивідуальних і групових проектів на певну тему. Ця співпраця часто використовується у формі проектної тренінгової діяльності. Самостійна творча робота учнів зі створення комп'ютерних презентацій також розширює запас активного словникового запасу, стимулює їхню творчість і самостійність, розвиває навички роботи з інформацією (пошук, обробка, конструювання тощо), що сприяє розвитку навичок самостійного пізнання культур англomовних країн.

Аудіо-, відео- та аудіовізуальні матеріали є невід'ємними засобами для формування англomовної соціокультурної компетентності (далі – АСКК). Вони допомагають учням оволодіти своєю вимовою, слухаючи вимову носіїв англійської мови. Учні знайомляться з англійськими звуками, словами. За рахунок анімації, вони можуть побачити як правильно артикулювати звуки. Вони можуть записувати, відтворювати та порівнювати свою вимову з вимовою вчителя за допомогою візуального зворотного зв'язку. Під час ознайомлення зі способом вимови певних слів і звуків, учень помічає, що одне і те слово може вимовлятися по-різному в залежності від того, представник якої англomовної країни його вживає. Оскільки варіантів англійської мови існує декілька, учень має змогу пізнати особливості культури країн навіть через вимову.

Комп'ютерні та мобільні тренажери також є видами програмних засобів навчання. Вони слугують для закріплення або самостійного вивчення певної теми, передбачаючи подальший контроль знань. Прикладами таких тренажерів для вивчення англійської мови є різноманітні платформи для споживання і тренування навчального контенту (додатки або онлайн сайти), які також комплексно подають текстові, аудіо- та відео-матеріали (Duolingo, Hello English, Quizlet). Моделювання реальності є головною їхньою особливістю та перевагою, оскільки завдання і подача матеріалу організовані

таким чином, щоб ознайомлення з ними та практика сприяли наближенню до реальних ситуацій міжкультурної взаємодії, що є значущим під час формування соціокультурної компетентності.

До безлічі поширених Інтернет-ресурсів, які є мультимедійними засобами навчання, належать платформи та інструменти для управління навчанням (Google classroom, Moodle, Seesaw), створення електронних навчальних програм та контенту (Thinglink, EdPuzzle, Squigl), спільної роботи (Skype, Zoom, Hangouts Meet), популярні платформи, які первісно не сприймалися як навчальні, але тепер можуть використовуватися для пошуку або розміщення навчальних матеріалів (YouTube, Instagram, TikTok) тощо.

Такі онлайн ресурси дають можливість учневі вибрати оптимальний темп навчання, контролювати і коригувати хід засвоєння матеріалу, а вчителю – створювати власні мультимедійні ресурси і обирати спосіб та форму подачі навчальної інформації.

Можливість користування перевагами онлайн платформ та інструментів може бути доступна лише завдяки мережі Інтернет. Вона займає проміжне місце у класифікації мультимедійних засобів навчання, оскільки це глобальна система сполучених комп'ютерних мереж, яка побудована на комплекті Інтернет-протоколів, а це потребує як технічного, так і програмного забезпечення.

Інтернет надає унікальну можливість для тих, хто вивчає іноземну мову, використовувати автентичні тексти, слухати та спілкуватися з носіями мови. На жаль, можливості Інтернету в школі не завжди дозволяють використовувати його ресурси безпосередньо в класі в реальному часі (через відсутність швидкісного Інтернету), з цієї ж причини неможливо і спілкуватися в режимі онлайн.

Отже, сучасна освіта покликана відповідати завданням виховання міжкультурної особистості, а також забезпечувати готовність випускників до взаємодії з іншими людьми в процесі обміну культурними цінностями, знаннями, способами діяльності. Велику роль у розвитку соціокультурної

компетентності старшокласників відіграє використання різноманітних новітніх технологій, зокрема мультимедіа, на уроках англійської мови. Мультимедійні засоби навчання виступають як інноваційні інтерактивні засоби навчання, які мають здатність візуалізувати явища, динамічно представляти процес пояснення, обробляти значний обсяг навчальної інформації, вони сприяють динаміці навчального процесу, перетворюють урок на барвисту інтерактивну діяльність, що підвищує мотивацію учня і підтримує її протягом усього уроку на належному рівні.

2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

2.1 Стан сформованості англomовної соціoкультурної компетентності учнів старших класів в українській загальноосвітній школі

У цьому параграфі проаналізовано й оцінено методи, прийоми та засоби, які використовують вчителі англійської мови для формування соціoкультурної компетентності в учнів старших класів у загальноосвітній школі, досліджено їхнє ставлення до навчання соціoкультурного компоненту та розуміння важливості цього процесу, а також визначено вихідний рівень сформованості АСКК у старшокласників. Дослідження проводилося на базі гімназії № 2 міста Хмельницького.

Перш за все було з'ясовано позицію учителів англійської мови щодо доцільності та необхідності цілеспрямованого формування АСКК в учнів. З цією метою було проведено анкетування (Додаток А), участь у якому взяли 8 вчителів англійської мови. За його результатами троє учителів (37,5%) розуміють соціoкультурну компетентність тільки як знання про національно-культурні особливості англomовних країн, вміння та навички застосовувати їх на практиці відповідно до ситуації спілкування для здійснення ефективного міжкультурного діалогу, готовність та здатність до взаємодії. Ще троє учителів (37,5%) окрім цього згадують навички тлумачити та критично оцінювати українську культуру крізь призму культури представника англomовного світу і тільки двоє учителів (25%) додають до перелічених характеристик особистісні якості учнів, які забезпечують толерантне та неупереджене ставлення до інших культур. Однак усі вчителі погоджуються у думці про неодмінну важливість формування АСКК та позитивний вплив володіння соціoкультурними знаннями на розвиток

міжкультурної комунікації. Але при цьому вчителі зазначають, що соціокультурний компонент недостатньо повно представлений у підручниках з англійської мови, до того ж країни, які вивчаються, обмежуються Великою Британією та частково США, що є основними перешкодами для належного формування АСКК у старшокласників.

Шляхом анкетування старшокласників (Додаток А) та спостереження за організацією освітнього процесу вчителів англійської мови у гімназії було визначено, що зосередженість на проблемах формування СКК є недостатньою для виховання всебічно розвиненої комунікативної особистості, здатної для участі у міжкультурному діалозі на рівні незалежного користувача. Було з'ясовано, що деякі соціокультурні аспекти залишаються поза увагою і не розглядаються на уроці. Наприклад, цінності та уявлення, зокрема і забобони, досягнення у різних сферах суспільства, особливості та відмінності між верствами суспільства, діалектами, стилями спілкування оминаються або неповно обговорюються; безеквівалентна лексика хоч і вивчається, але недостатньо практикується використання фразеологізмів і мовних та національних реалії у відповідності з контекстом ситуації; тренування моделей і стратегій вербальної та невербальної поведінки для подолання міжкультурних труднощів не є ґрунтовним; не акцентується значна увага на різниці у лексиці та фонетиці британської та американської варіантів англійської мови та її реалізації у мовленні учнів; відсутня робота зі стереотипами, можливою ворожістю та осудом щодо англійських культур; навички толерантного ставлення не достатньо розвиваються; можливість безпосередньої взаємодії з носіями англійської мови відсутня. Найголовніше, учні не вміють розглядати власну культуру через картину світу жителів англійських країн і навпаки, оскільки вчитель недостатньо наголошує на відмінних та спільних рисах між ними і не сприяє їх прийняттю у свідомості учнів. Вчитель не приділяє достатньо часу для заохочення учнів до самостійної діяльності та дослідження англійських культур. Старшокласники не розуміють важливість цього, і навіть нечітко

уявляють розбіжності, що існують у діях та манерах українців і, наприклад, американців або англійців, та непорозуміння, які вони можуть спричинити. Для пояснення та відпрацювання матеріалу вчитель використовує достатньо автентичних текстів, діалогів, аудіозаписів у різних формах, що відповідає принципу наочності, проте недоліком є те, що наприклад відео не застосовуються так часто, як текстовий матеріал, який до того ж в основному сприймається тільки через вправи, написані у підручнику. Принципи комунікативності та практичного вживання мови, що реалізуються через методи моделювання соціокультурних ситуацій, творчих проєктів та проблемного навчання, також відображені на уроці у вигляді комунікативно-пошукових культурознавчих вправ та ігор, усних та письмових творчих завдань. Однак при цьому оволодіння комунікативними навичками та вміннями, необхідними для спілкування з носіями англійської мови, не сприяє формуванню критичної свідомості в учнів, оскільки під час виконання вправ належним чином не впроваджується метод рефлексії власного досвіду та його екстраполяції на інші культури і навпаки.

На нашу думку, найбільшою проблемою на уроках англійської є неефективність принципа інтерактивності, який повинен мати суттєвий вплив на підвищення мотивації та зацікавленості учнів у навчанні та поглиблення соціокультурних знань зокрема. Проте для реалізації цього прийому не вистачає застосування новітніх інформаційних зокрема мультимедійних засобів навчання, які мають величезну кількість переваг і для формування АСКК.

Загалом більшість самих старшокласників оцінюють свій рівень знань про культури англословних країн нижче середнього показника, що унеможлиблює здійснення ефективної міжкультурної комунікації. Оскільки у нашій роботі ми описуємо педагогічний експеримент, спрямований на доведення ефективності розроблених нами вправ для формування англословної соціокультурної компетентності старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання, то з метою отримання

належних результатів було попередньо визначено і оцінено поточний стан сформованості АСКК старшокласників. Учасниками дослідження стали 32 учні 11-А класу. Було виділено декілька критеріїв, детально описаних у цьому параграфі, за якими здійснювалася перевірка.

Для виокремлення об'єктивних показників ефективності та якості навчання у педагогічній літературі існують різні підходи та розроблені відповідно до них певні вимоги, серед яких:

1. Критерій повинен демонструвати зв'язок між усіма складовими досліджуваного поняття, тобто чітко відображати його природу та динаміку змін висловленої критерієм властивості [6].

2. Критерій має бути виражений дефініцією, тобто усі фактичні значення вимірюваного явища, за застосування до них певного критерію, мають давати одні й ті самі якісні поняття [6].

3. Критерій має бути простим, тобто під час проведення оцінки має здійснюватися шляхом недорогих і нескладних методів, таких як опитування або тести [6].

Проблема вибору певних показників оцінювання демонструє, що критерії повинні відображати зміст і структуру поняття, над яким проводиться діагностика. Для того, щоб задовольнити цю вимогу, ми повинні узагальнити складові АСКК учнів старших класів, на основі яких ми зможемо виділити потрібні критерії. У нашій роботі ми визначаємо три основних компоненти АСКК, серед яких знанневий, аналітико-синтетичний і поведінковий.

Знанневий компонент є першим етапом формування АСКК, який включає знання про:

- межі української культури та культури англомовних країн, типи взаємовідносин між ними, їхні спільні та відмінні риси;
- національно-культурні цінності українців та носіїв англійської мови, норми та правила поведінки у власній та англомовних країнах, спільні процеси соціальної та особистісної міжкультурної взаємодії;

- мовні одиниці української та англійської мов з національно-культурним змістом, правила їх використання у мовленні.

У навчанні англійської мови цей компонент має на меті стимулювати рефлексію норм і цінностей української культури, забезпечуючи глибше її розуміння учнями. Ця складова утворює основу для оволодіння наступним компонентом АСКК. Це аналітико-синтетичний елемент, до якого входить здатність:

- розкривати, усвідомлювати, тлумачити, порівнювати й обговорювати українські поняття, уявлення, норми та правила і картини світу англомовних країн;

- виділяти культурні відмінні та спільні риси між представниками української та англомовних культур у процесі міжкультурної взаємодії;

- виявляти особливості рідної культури через оцінку змісту лінгвокультурної складової англомовних культур;

- критично оцінювати українську та англомовні культури через призму власних цінностей.

Звідси можна зробити висновок, що аналітико-синтетичний компонент розкривається в інтегративній здатності старшокласників проводити критичний аналіз та оцінку відмінних і спільних рис української та культури англомовних країн для повноцінного діалогу.

Для доведення динаміки формування АСКК до найвищого рівня необхідне набуття поведінкового компоненту, який є третім і завершальним етапом. До нього входять:

- здатність представляти українську культуру;

- здатність ініціювати, вести та брати активну участь у міжкультурному діалозі;

- готовність відмовитися від упереджень та стереотипів щодо української та англомовних культур;

- готовність відстоювати цінності українського лінгвокультурного соціуму;

- готовність до прояву емпатії і толерантності стосовно англомовного співрозмовника;
- готовність засвоювати нові знання про культуру англомовних народів з метою саморозвитку та самовдосконалення;
- готовність до обміркування власної поведінки;
- готовність до професійного самовизначення.

Тепер перелічені вище компоненти дають нам можливість визначити чотири основних критерії для здійснення діагностики рівня сформованості АСКК учнів старшої школи: *мотиваційний, когнітивний, функціональний та поведінковий*.

Мотиваційний критерій передбачає мотиви й активність учнів для вивчення англійської мови та оволодіння соціокультурною компетентністю. Незважаючи на те, що цей показник не був виділений як її окремий компонент, він є підґрунтям для усіх інших критеріїв оцінювання, оскільки сила мотивації грає неабияку роль для опанування знаннями, вміннями та навичками будь-якої компетентності.

Для з'ясування рівня сформованості АСКК в учнів старших класів за мотиваційним критерієм ми створили анкету (Додаток А), яка стосується визначення установок, відповідно до яких учні вивчають англійську мову. Опитування складається з 10 питань, які передбачають вибір одного або декількох варіантів відповіді, та одне розгорнуте питання. Детальний опис рівнів мотивації представлений нижче.

Отже, для високого рівня мотивації (12-15 балів) переважають яскраво виражені внутрішні мотиви (потреба знайомитися та спілкуватися з новими людьми з інших культур, дізнаватися більше про їхній спосіб життя); відзначається високий рівень активності у вивченні англійської мови, потреба і готовність до здійснення міжкультурної комунікації з представниками англомовних країн; наявне повне усвідомлення важливості формування АСКК та особистісне її прийняття. За середнього рівня в учнів (7-11 балів) наявні як зовнішні (вища освіта, здача іспиту, кар'єра, гроші), так

і внутрішні мотиви; активність присутня, але не завжди спрямована на формування АСКК, оскільки важливість цього не усвідомлюється цілком і приймається лише частково. На низькому рівні (0-6 балів) переважають зовнішні мотиви; активність слабка, проявляється епізодично, визначається зовнішнім стимулом (оцінка, похвала, винагорода); пізнавальний процес незначний, рідко виражається; ставлення до АСКК пасивне. важливість її формування не усвідомлюється.

Шляхом аналізу відповідей учнів було отримано такі результати: 12 учнів (37,5%) мають низьку мотивацію, 16 учнів (50%) характеризуються середнім рівнем, і тільки 4 учні (12,5%) володіють високим рівнем свідомої вмотивованості для вивчення англійської мови та поглибленого пізнання англомовного світу.

Когнітивний критерій оцінює різноманітні знання соціокультурних характеристик України та англомовних країн, що стосуються таких категорій, як історія, географія, культура, мистецтво, духовні цінності, судження, уявлення, вірування, традиції та звичаї, а також моделі вербальної та невербальної поведінки, норми та правила взаємодій між людьми, комунікативні стратегії і тактики, тощо.

Для оцінювання рівня сформованості АСКК за цим критерієм ми створили тестування (Додаток А), яке було спрямоване на перевірку лінгвокраїнознавчих та культурологічних знань рідної та англомовних країн, якими повинні володіти учні старших класів. Воно складалося з трьох частин і включало питання по Великій Британії, США та Україні. За кожну країну можна було отримати по 10 балів максимум.

Таким чином, *високий рівень*, що складає 26-30 балів, охоплює знання лексичного мінімуму (загальноживаної та спеціальної, еквівалентної та безеквівалентної лексики), національної системи цінностей, особливостей менталітету, зразків поведінки, візуальних, акустичних і тактильних форм спілкування, які повністю сформовані в такому об'ємі, який необхідний для здійснення вільної усної та письмової міжкультурної комунікації із

представниками англомовних країн та для ознайомлення їх із українською культурою. За *середнього рівня* (16-25 балів) ці знання є частково сформованими, що дозволяє здійснювати певне усне та письмове міжкультурне спілкування, проте із деякими труднощами. *Низький рівень* знань (0-15 бали) унеможливорює здійснення міжкультурного діалогу.

Результати тестування, відтворені у табл. 2.1, демонструють, що з трьох країн найбільша кількість учнів найкраще орієнтується у знаннях про Україну. Відомості про Велику Британію характеризуються середніми знаннями, а обізнаність в історії та культурі США має найнижчий рівень серед учнів.

Таблиця 2.1 – Результати тестування для визначення рівня АСКК за когнітивним критерієм

Країна	Рівень знань		
	високий	середній	низький
Україна	19 (59,4%)	11 (34,4%)	2 (6,2%)
Велика Британія	6 (23,5%)	16 (50%)	10 (5,9%)
США	3 (9,4%)	12 (37,5%)	17 (53,1%)

Загальна сформованість АСКК в учнів старших класів за когнітивним критерієм знаходиться на середньому рівні, оскільки 47% учнів (15 учнів) мають саме такий показник. 11 учнів у вигляді 34% мають низький рівень, та лише 19% (6 учнів) – високий.

Функціональний критерій включає здатність діяти відповідно до обставин, вміння обирати стиль мовної та немовної поведінки з використанням комунікативної техніки, що прийнятна для англомовних країн, ідентифікуючи при цьому слова та фрази, що безпосередньо пов'язані з культурою, долати труднощі міжкультурного спілкування на основі соціокультурних знань, пристосовуватися до способу життя представників англомовних країн.

Визначення рівня сформованості АСКК за функціональним критерієм відбувалося у два етапи. Під час першого учні отримали три невеликі тексти, які описували освіту в Англії, США та Україні відповідно. Їхнім завданням було проаналізувати і визначити інформацію, яка має соціокультурний характер, зіставити відомості про систему освіти у трьох країнах і виділити спільні і відмінні характеристики. За другого етапу усі учні були поділені на пари, кожна з яких отримала певне комунікативне завдання, яке потрібно було вирішити шляхом досягнення консенсусу щодо заданої теми. Далі учні обмінювалися напарниками і ситуаціями. По завершенню дослідження старшокласники могли отримати певний бал за кожне вміння окремо за такою схемою: якщо таке вміння яскраво виражено, учень отримує 2 бали, якщо вміння є, але не вирізняється нічим особливим, тоді учень дістає 1 бал, а за умови, коли вміння відсутнє, то кількість балів становить 0.

Під час спостереження оцінювалися такі вміння:

- орієнтуватися в умовах міжкультурного спілкування, тобто визначати ситуативний контекст (тип соціальних ролей; стиль, спілкування, його наміри та цілі; емоційний стан співрозмовника);
- організовувати свою вербальну та невербальну поведінку відповідно до ситуативної норми, соціально-культурного контексту та визначених ролей;
- реалізовувати різні реєстри мовлення (нейтральний, неформальний, неформальний тощо);
- прогнозувати поведінку та сприйняття співрозмовника;
- виявляти країнознавчу та лінгвокраїнознавчу інформацію;
- розпізнавати та сприймати лексику з національно-культурним аспектом;
- аналізувати та порівнювати факти української та англійської культур, обговорювати їхні спільні та відмінні риси.

Таким чином, за *високого рівня* вмінь АСКК учень може отримати 10-14 балів, що відповідає цілком сформованим здібностям визначати

конкретний тип ситуації та обирати відповідно до неї послідовність дій, правильно вживаючи слова і висловлювання; обробляти і сприймати інформацію соціокультурної спрямованості, що стосується англомовних країн та України, визначати у них схоже і відмінне; повідомляти основний зміст англійською мовою, висловлюючи своє ставлення до порушеної проблеми, аргументуючи свою думку. *Середній рівень*, що складає 5-9 балів, вирізняють частково сформовані перераховані вище здібності, де учень може допускати незначні помилки, які не суттєво впливають на їхню ефективність. *Низький рівень* становить 1-4 бали і характеризується несформованими здібностями, значними помилками, використанням слів та виразів, що не відповідають темі спілкування.

Відсоток учнів, які змогли показати високий рівень у вмінні критично мислити та шукати вирішення проблеми, становить лише 25 % (8 учнів), показники для середнього та низького рівнів – 47% (15 учнів) та 28% відповідно (9 учнів).

Поведінковий критерій співвідноситься з емпатією, повагою і прийняттям інших культур, відсутністю категоричності та упередженості до їхніх представників. Цей показник має справу з розвитком особистісних якостей учнів, а саме емпатії, толерантності і готовності до міжкультурного діалогу з носіями англійської мови.

Якщо людина сповнена чуйності та переживання за інших, тоді ці якості будуть проявлятися і в міжкультурній комунікації. Тому ми пропонуємо визначити загальний рівень емпатії старшокласників. Для цього ми скористаємося «Опитуванням емоційної емпатії» розробленого А. Меграбіаном і Н. Епштайном [21] та адаптованим українською мовою Б. Кіндратюком і С. Литвином [7]. Тестування містить 33 висловлювання, в яких описані певні ситуації, що виявляють ставлення та співпереживання до інших людей або обставин. Учні мають погодитися або не погодитися із запропонованим судженням, відповідаючи варіантом «так» або «ні». За кожну відповідь можна отримати 1 (збіг із ключем) або 0 балів (незбіг):

31-33 бали (жінки), 29-33 бали (чоловіки) – *дуже високий рівень* емпатії: занадто сильно розвинене співчуття, надмірно високий емоційний відгук, комплекс провини, переживання за близьких і рідних, уразливість.

26-30 бали (жінки), 24-28 бали (чоловіки) – *високий рівень*: чутливість до проблем і потреб людей навколо, правильні реакції, вміння пробачати, емоційна чуйність, душевність, не конфліктність, компромісність, товарицькість, бажання працювати з людьми.

21-25 бали (жінки), 19-23 бали (чоловіки) – *середній рівень*: чуйність, контроль емоційних проявів, уважність та делікатність у спілкуванні, але можливі ускладнення у прогнозуванні розвитку відносин між людьми.

15-20 бали (жінки), 13-18 бали (чоловіки) – *низький рівень*: ускладнення у налагодженні контакту з людьми, часткова відчуженість, невелика кількість друзів, раціональність, емоційна стриманість.

0-14 бали (жінки), 0-12 бали (чоловіки) – *дуже низький рівень*: відсутність взаєморозуміння з іншими, емоційна стриманість та черствість.

Згідно з результатами тестування ніхто з учнів не характеризується дуже низьким рівнем емпатичних здібностей. Натомість низький рівень мають 16% (5 учнів), середній – 46% (15 учнів), високий – 31% (10 учнів), дуже високий – 6% (2 учні).

Для діагностики рівнів сформованості толерантності в учнів, як невід’ємної риси для здійснення міжкультурного спілкування, ми звернулися до методики, розробленої П. Степановим [27] та адаптованої нами українською мовою (Додаток А). Опитування складається з 45 тверджень, з якими учні повинні оцінити ступінь своєї згоди або незгоди і таким чином виразити своє ставлення до представників інших культур. Якщо респондент відповідає варіантом «++» (повністю погоджуюся), то він отримує два бали, якщо відповідь «+» (частково погоджуюся), то 1 бал, «0» (не визначився) - 0 балів, «-» (частково не погоджуюся) – -1 бал, «--» (повністю не погоджуюся) – -2 бали. При цьому, для деяких висловлювань знак буде змінюватися на протилежний. Результат визначається за такою шкалою:

Від -90 до -45 – *високий рівень нетолерантності*: свідомо відмова визнавати, розуміти і приймати представників інших культур, демонстративна ворожість, зневага до них, сприйняття культурних відмінностей як відхилень від норми, небажання поглянути на світ через призму уявлень та цінностей іншої культури.

Від -45 до 0 – *невисокий рівень нетолерантності*: визнання права інших на культурні відмінності «на словах», проголошення принципу рівності усіх людей, водночас особисте неприйняття окремих соціокультурних груп з посиланням на громадську думку, власний досвід, певна ксенофобія, навішування ярликів.

Від 0 до 45 – *невисокий рівень толерантності*: визнання культурного плюралізму, повага до найрізноманітніших соціокультурних груп, але при цьому схильність несвідомо поділяти деякі культурні забобони і стереотипи щодо представників тих чи інших культур, неможливість побачити приховані прояви культурної дискримінації у повсякденному житті.

Від 45 до 90 – *високий рівень толерантності*: позитивне ставлення до культурних відмінностей, підвищена сприйнятливість до будь-яких проявів культурної дискримінації, здатність позичати з іншої культури щось корисне та цінне для себе, незалежність від культурних стереотипів, вміння розглядати інші культури крізь призму їхнього світогляду, здатність припускати альтернативні погляди на проблеми, що виникають у полікультурному суспільстві.

Значна частина учнів – 65,5%, що складає 21 старшокласника, мають невисокий рівень толерантності, 12,5% (4 учні) – високий рівень, і 22% (7 учнів) – невисокий рівень нетолерантності.

Фінальний етап оцінки АСКК за поведінковим критерієм передбачає перевірку готовності старшокласників до міжкультурного діалогу. З цією метою на урок був запрошений американець, який ділився з учнями особливостями американської культури відповідно до таких тем, як «Спорт і дозвілля» та «Харчування». При цьому під час своєї розповіді носій

заохочував учнів розповісти йому про Україну за цими самими питаннями, підштовхуючи їх до дискусії, обміну думками та критичної оцінки. Кожен учень міг отримати 2 бали, якщо він брав активну участь у спілкуванні, вільно та впевнено розповідав про українську культуру та відстоював її цінності. Якщо під час комунікації виявлялася деяка безініціативність, але при цьому готовність до взаємодії була наявна, учень отримував 1 бал. За повної бездіяльності бал не зараховувався.

Тільки 12,5% (4 учні) отримали 2 бали за виконання цього завдання, 62,5% (20 учнів) отримали по одному балу, і 25% (8 учнів) не отримали балу зовсім.

Отже, загальний рівень сформованості АСКК за поведінковим критерієм можна оцінити таким чином:

- *високий рівень* (85-126 балів) передбачає добре розвинені емпатичні здібності та значний рівень толерантності до представників англomовних країн; коректне застосування соціокультурних знань; правильний вибір тактики дій у відповідності із заданою ситуацією; повністю сформовані вміння та готовність долати труднощі, що виникають при спілкуванні на основі набутих знань;

- *середній рівень* (43-84 бали) визначається частково наявними емпатичними здібностями та невисоким рівнем толерантності; при виборі тактики дій та використанні соціокультурних знань у певній ситуації допускаються деякі помилки; вміння долати можливі труднощі під час комунікації є неповністю сформованими;

- *за низького рівня* (0-42 бали) такі риси, як емпатія та толерантність не виражені у ставленні до представників англomовного світу; зустрічаються грубі помилки при застосуванні соціокультурних знань, а обрана тактика дій не відповідає заданій ситуації; вміння вирішувати комунікативні проблеми та труднощі відсутні.

Таким чином, низький рівень АСКК за цим критерієм мають 28% учнів (9 учнів), середнім рівнем характеризуються 41% (13 учнів), і тільки в 31% (10 учнів) наявний високий рівень.

Завдяки визначенню критеріїв, опису їхніх особливостей та співвідношенню балів за ними, у табл. 2.2 ми можемо представити чотири рівні сформованості АСКК в учнів старших класів разом з їхніми характеристиками.

Таблиця 2.2 – Загальна характеристика рівнів сформованості АСКК в учнів старших класів

Рівень сформованості	Характеристика змісту
Високий	Сформовані знання, вміння та навички усіх структурних компонентів компетентності: вміння вільно використовувати набуті лінгвокраїнознавчі, культурологічні та соціолінгвістичні знання, що включають національно-культурні особливості та специфіку комунікативної поведінки носіїв англійської та української мов, для вирішення різних комунікативних завдань як у письмовій, так і усній формах, не допускаючи помилок; готовність до пізнання англійської культури та здійснення комунікації з їхніми представниками на основі принципів толерантності та із залученням емпатичних здібностей; наявність стійкої самоактуалізації та високої мотивації до соціокультурної самоосвіти.
Достатній	Сформовані усі структурні складові компетентності: необхідні знання, вміння, навички та якості достатньо розвинені і забезпечують прагнення до міжкультурної діяльності, але при цьому наявна потреба до їхнього подальшого вдосконалення, присутня позитивна мотивація до соціокультурної освіти та реалізації її завдань, проте здатність до самоаналізу та саморефлексії і розуміння сутності соціокультурних дій не завжди спостерігаються.

Продовження таблиці 2.2

Базовий	Деякі окремі елементи компетентності недостатньо сформовані: обізнаність у лінгвокраїнознавчих, культурологічних та соціолінгвістичних знаннях носить формальний характер, стійка потреба та готовність до їхнього вдосконалення та застосування у соціокультурному діалозі відсутні, характерна нестійка мотивація та не усвідомлення загальних гуманістичних принципів спілкування з людьми з англomовних культур.
Початковий	Наявні епізодичні прояви усіх компонентів соціокультурної компетентності: знання, вміння, навички та здібності недостатньо розвинені для вирішення основних завдань соціокультурної діяльності, внаслідок чого можуть виникати комунікативні бар'єри та інші труднощі, спостерігається безініціативність та пасивність у побудові міжкультурного діалогу, цілісне уявлення про зміст і завдання соціокультурної компетентності та стійка мотивація до її розвитку відсутні.

Внаслідок підрахунку усієї кількості балів, які набрав кожний учень після проходження різних анкетувань та завдань для оцінки критеріїв, ми визначили відсоткове відношення загального рівня сформованості АСКК в 11-А класу (Табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Відсоткове співвідношення рівнів сформованості АСКК в учнів старших класів

Показники	Початковий рівень	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
К-сть учнів	2 (6,3%)	9 (28,1%)	13 (40,6%)	8 (25%)
К-сть балів	0-50	51-95	96-140	141-185

Як показує наше дослідження, найбільший відсоток мають учні із достатнім рівнем сформованості АСКК. Проте наші результати однаково доводять, що ця компетентність є недостатньо розвиненою, оскільки кількість учнів, що володіють усіма необхідними соціокультурними знаннями, здібностями та якостями лише на середньому рівні, перевищує

відсоток старшокласників із високим рівнем сформованості, що є незадовільним показником, який говорить про певні недосконалості та упущення в організації освітнього процесу у школі. Тому ми пропонуємо удосконалити методи та прийоми формування АСКК з використанням мультимедійних засобів навчання, враховуючи особливості її компонентного складу. З їх допомогою ми будемо впроваджувати розроблені нами вправи на уроках англійської мови 11-А класу гімназії №2 для підвищення ефективності шляхів навчання АСКК.

2.2 Система авторських вправ для формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання

Стрімкий розвиток техніки і науки дає вагомі підстави для того, щоб реформувати методи навчання іноземних мов за допомогою використання інформаційних технологій та мультимедійних засобів навчання зокрема. Вони не тільки підвищують ефективність зусиль вчителів, але й вдосконалюють діяльність учнів завдяки впровадженню нових та цікавих підходів до навчання. Питанням застосування засобів мультимедіа у викладанні іноземних мов, зокрема англійської, займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Варшауер (M. Warschauer) [68], С. Войтко [3], Д. Гілі (D. Healey) [48], К. Йанг (C. Young) [72], Ю. Коваленко [9], Д. Коксаль (D. Koksal) [52], О. Кужель [13], О. Маланова [15], Т. Михайленко [17], Г. Мотерам (G. Motteram) [57], Е. Ніколайко [20] та інші.

Однак проблемою залишається розробка вправ на їхній основі для формування окремих іншомовних компетентностей, які можуть бути безпосередньо використані на уроках. Завдяки поширеності англійської мови у більшості сфер суспільства та інтеграції України у полікультурне середовище, актуальною залишається тема формування АСКК у школі. Ми вважаємо, що для реалізації цього використання мультимедійних засобів

навчання є найбільш дієвим, оскільки вони мають ряд особливих переваг як для вчителів, так і для учнів.

По-перше, їхнє використання позбавляє від монотонності традиційного класного навчання, приносить задоволення та стимулює діяльність. Уроки з використанням аудіо, візуальних та анімаційних ефектів мотивують учнів швидко та ефективно вивчати англійську мову і всебічно пізнавати англійськомовні країни зокрема, адже вони забезпечують легкий доступ до інформації щодо культури носіїв англійської мови завдяки великій кількості даних та можливості подолання часу і простору. До того ж все, що ми бачимо, впливає на наші судження, тобто завдяки правильно підбраному матеріалу в учнів буде сформоване реальне уявлення про англійськомовний світ без хибних понять.

Мультимедійні засоби створюють сприятливе середовище і заохочують до позитивного мислення та розвитку комунікативних навичок, оскільки вони можуть запропонувати більше можливостей для спілкування і реалізації творчого потенціалу. Учні готові брати участь у рольових іграх, групових обговореннях з якоїсь теми, дебатах, в яких вони можуть вчитися вирішувати комунікативні проблеми міжкультурного діалогу.

Такі особливості як інтерактивність, жвавість та наочність справляють особливий вплив на учнів, коли активізуються усі мисленнєві процеси, а інформація, що подана через мультимедійні засоби навчання, сприймається активно та легше і запам'ятовується на довший час. Це сприяє активній участі усіх учасників процесу, створює контекст для обміну інформацією між ними та підвищує важливість такої взаємодії. Тому соціокультурні знання та навички, яких навчають через мультимедіа, дають більший ефект, аніж ті, які формуються через підручник.

Викладання англійської мови за допомогою мультимедійних засобів є гнучким і може бути реалізоване як в класі, так і поза ним. Тобто учні можуть використовувати усі переваги та отримувати усі переваги такого

навчання і при виконанні домашнього завдання також, що закріпить їхні знання та підвищить їхню зацікавленість в культурі носіїв англійської мови.

З метою доведення ефективності та доцільності використання мультимедійних засобів навчання для формування АСКК в учнів старших класів ми розробили вправи на основі деяких Інтернет-ресурсів та платформ: Formative [45], Classtools.net [39], Edpuzzle [42], Educaplay [43], Wizer.me [69], Seesaw [60], Wordwall [70], TeacherMade [61], Canva [38], Youtube [73], TikTok [63], демонстрацію та виконання яких ми реалізовували на уроці засобами комп'ютера, проекційного екрану, мультимедійного проектора та мобільних пристроїв.

При вивченні та аналізі різних видів мультимедійних платформ для навчання ми керувалися такими критеріями, як безкоштовний доступ, легкість у користуванні, доступ для використання в онлайн режимі без завантаження, можливість використання в аудиторній та позааудиторній роботі, можливість створення завдань для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності.

Зважаючи на те, що основною метою розроблених нами завдань є ефективне формування АСКК у старшокласників, ми розподілили вправи таким чином, щоб кожна з них була спрямована на розвиток певного аспекту АСКК, які були детально розписані у першому розділі. Сюди входить формування лінгвістичної, культурологічної, соціолінгвістичної, соціально-психологічної та психологічної компетентностей. Вправи були розроблені на основі таких лексичних тем: «Travelling», «Means of Transport» та «English Speaking Countries».

Вправи на розвиток лінгвістичної компетентності

За темою «Means of Transport» ми розробили вправу на поглиблення і засвоєння знань фразеології. Ця вправа була створена на електронній платформі для розробки і поширення освітніх матеріалів «Formative» (Додаток Б). Учні мали змогу отримати спільний доступ для її виконання в інтерактивній формі безпосередньо на уроці за допомогою своїх телефонів.

Перші два завдання були спрямовані на ознайомлення з новим лексичним матеріалом. Спочатку учні повинні були здогадатися які слова були пропущені і тим самим доповнити англійські ідіоми, дивлячись на картинки із зображенням різних видів транспорту. Тут був застосований прийом написання коротких відповідей у бланк. Наступним кроком необхідно було встановити відповідність між сталими виразами та їхніми значеннями і знайти українські відповідники, скориставшись мережею Інтернет (Додаток Б). Також учні тренувалися вживати ці лексичні одиниці в мовленні відповідно до контексту, виконуючи завдання на заповнення пропусків у реченнях. На домашню вправу за цією темою вони отримали творче завдання на складання власних речень із вивченими сталими виразами у вигляді інтерактивного листа, який був створений на сайті «Canva» та розміщений на платформі «TeacherMade» (Додаток Б).

Вправи на розвиток культурологічної компетентності

За темою «English Speaking Countries» ми розробили вправи на розширення знань про культури англomовних країн. Однією з них була вправа на розвиток знань про національно-культурні особливості Канади. Для цього учні подивилися відео «10 Shocks of Canada» на платформі «YouTube». Перегляд був реалізований за допомогою комп'ютера, проекційного екрану та мультимедійного проектора. Наступне завдання було втілене за допомогою можливостей платформи «Classtools.net» та прийому «хот-спот». Перед учнями була зображена мапа Канади, вкрита червоними крапками у різних місцях, за якими ховалися різні твердження про країну (Додаток Б). Обираючи одне із суджень, учні повинні були підтвердити його або спростувати, спираючись на інформацію, отриману з відео.

Друга вправа була орієнтована на роботу із соціокультурними знаннями про Велику Британію. Вона була розроблена на платформі «Edpuzzle», на яку було розміщене та відредаговане відео з YouTube «The Don'ts of England». Впродовж перегляду учні отримували розгорнуті питання, які з'являлися на певній секунді відео та потребували відповіді

відповідно до змісту відео (Додаток Б). Представлена інформація стосувалася особливостей характеру та стилю життя англійців, стереотипів про них, їхню національну їжу, побут та погоду.

Вправи на розвиток соціолінгвістичної компетентності

За темою «Travelling» ми розробили вправи на вивчення і практику знань ситуативних і комунікативних кліше і характерних особливостей різниці між британським та американським варіантами англійської мови.

Для першого завдання ми скористалися платформою «Wizer.me», на якій розмістили посилання на статтю, що описує використання необхідних кліше та певні особливості, пов'язані з участю у світській бесіді з британцями й американцями та відмінності між ними (Додаток Б). Учні повинні були прочитати текст та виконати завдання на його розуміння, спершу визначивши правдивість або хибність запропонованих тверджень, і потім давши відповіді на запитання.

Друга вправа була створена на платформі для управління навчанням «Seesaw» (Додаток Б). Учням було представлено дві бесіди на тему «Giving Directions». За допомогою мультимодальних інструментів їм необхідно було підкреслити лексичні одиниці, які використовуються тільки у британській англійській, а потім прочитати ці діалоги з британським акцентом. Далі вони повинні були замінити підкреслені слова та вирази на відповідні їм американські еквіваленти і прочитати діалоги з американським акцентом. Виконувати обидві вправи учні могли безпосередньо користуючись своїми телефонами.

Вправи на розвиток соціально-психологічної компетентності

За темою «Travelling» ми розробили вправи на роботу в парах для розвитку вмінь вживати набуті знання відповідно до контексту для вирішення різних комунікативних завдань і подолання міжкультурних труднощів, що можуть виникнути під час взаємодії із представниками англомовних країн.

Перша вправа має вигляд рольової гри. Вона моделює ситуацію «At the Hotel», де один з учнів – це відвідувач, а інший – адміністратор у готелі, і включає комунікативну опору у вигляді підказок для озвучення відповіді або запитання (Додаток Б). Вона розроблена на платформі «Edugarplay».

Друга вправа також була створена на платформі для розробки різних видів навчальних ігор «Wordwall», але без комунікативної опори, за темою «Travel Problems» (Додаток Б). Для її реалізації був використаний прийом «колесо фортуни», яке учні мають покрутити і отримати певну ситуацію для імітації. Один з учнів мав стати подорожуючим у США, у якого несподівано виникає певна проблема, наприклад, він губиться у місті або губить телефон, запізнюється на літак або потяг, у нього закінчуються гроші або його грабують тощо. А інший учень мав грати роль незнайомця, який хоче допомогти.

Вправи для розвитку психологічної компетентності ми не будемо виділяти окремо, оскільки кожне із запропонованих нами завдань так чи інакше знайомить учнів із реальною культурою англомовних країн, таким чином руйнуючи сформовані стереотипи та упередження та сприяючи розвитку таких особистісних якостей як емпатія і толерантність у ставленні до їхніх представників, підвищуючи прагнення та потребу до взаємодії з ними.

2.3 Результати експериментальної перевірки ефективності розроблених вправ з використанням мультимедійних засобів навчання

Основна мета нашого педагогічного експерименту – аналіз та перевірка доцільності та ефективності використання мультимедійних засобів навчання для формування АСКК в учнів старших класів. Це передбачало визначення та виконання таких основних завдань:

- 1) визначити етапи експериментального дослідження;
- 2) виділити основні критерії для оцінки та рівні сформованості АСКК;

- 3) провести діагностику вихідного рівня сформованості АСКК в учнів старших класів (нульовий зріз);
- 4) визначити контрольну та експериментальну групи;
- 5) розробити та впровадити на уроках англійської мови в експериментальній групі вправи для формування АСКК на основі мультимедійних засобів навчання;
- 6) провести діагностику досягнутого рівня сформованості АСКК в учнів старших класів (контрольний зріз) експериментальної групи;
- 7) проаналізувати та порівняти результати нульового та контрольного зрізів в контрольній та експериментальній групах;
- 8) зробити висновки про ефективність застосування мультимедійних засобів навчання для формування АСКК.

Для реалізації перерахованих завдань, нами було сформульовано три етапи нашого експерименту, які представлені та описані у табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Етапи педагогічного експерименту

Етап	Завдання	Методи
Констатувальний (підготовчий)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виділення і характеристика критеріїв для оцінки АСКК в учнів старших класів. 2. Визначення рівнів сформованості АСКК. 3. Поділ учнів на контрольну та експериментальну групи. 4. Діагностика вихідного рівня сформованості АСКК. 	<p>Аналіз; узагальнення; інтерпретація наукових даних; тестування; анкетування; спостереження; контроль; аналіз продуктів діяльності; обробка статистичних даних.</p>

Продовження таблиці 2.4

Формувальний (основний)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вивчення й аналіз мультимедійних засобів навчання та їхніх можливостей для формування АСКК. 2. Розробка та впровадження вправ для формування АСКК в учнів старших класів на основі мультимедійних засобів навчання. 	Аналіз; інтерпретація наукових даних; спостереження; аналіз продуктів діяльності; контроль; моделювання; систематизація.
Контрольний (завершальний)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Контрольна діагностика досягнутого рівня АСКК в учнів старших класів. 2. Аналіз та порівняння результатів практичного дослідження. 3. Формулювання висновків про ефективність використання мультимедійних засобів навчання у формуванні АСКК. 	Тестування; анкетування; спостереження; аналіз продуктів діяльності; порівняльний аналіз; узагальнення; обробка статистичних даних.

Як і дослідження поточного стану сформованості АСКК в учнів старших класів, експериментальна перевірка здійснювалася на базі гімназії №2 міста Хмельницького. Учасниками експерименту стали 32 учні 11-го класу. Внаслідок аналізу їхньої навчальної успішності з англійської мови за результатами підсумкової атестації 2020-2021 н. р., вони були поділені на експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи таким чином, щоб кожна з них мала відносно однаковий загальний середній бал, а учні володіли схожим рівнем мовленнєвої підготовки. Кількісний аналіз свідчить про однорідність цих груп по 16 учнів кожна, склад яких не змінювався впродовж навчання із середнім балом 8,3 для ЕГ та 8,4 для КГ.

Уроки проходили два рази на тиждень тривалістю 45 хвилин за темами зі шкільного підручника Click On 4 протягом місяця. Навчання у контрольній групі здійснювалося суто за чинною програмою, в той час, як в

експериментальній – з використанням авторських вправ для формування АСКК на основі мультимедійних засобів навчання. Кількісне співвідношення завдань могло варіюватися в залежності від швидкості сприйняття матеріалу та формування необхідних знань, умінь та навичок в учнів.

Організовуючи процес навчання, ми враховували розвиток різних аспектів АСКК, відповідно до яких ми розробили та детально описали критерії для оцінки загального рівня її сформованості в учнів старших класів у першому параграфі. Однак тепер нам необхідно повторно розглянути динаміку розвитку кожного показника окремо в ЕГ та КГ та співставити результати у порівняльній таблиці для діагностики вихідного рівня сформованості АСКК для кожної групи, що буде слугувати відправною точкою та контрольною основою для нашого експериментального дослідження та перевірки ефективності розроблених нами вправ.

Отже, рівні сформованості АСКК за усіма критеріями для КГ та ЕГ на підготовчому етапі експерименту представлені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК для КГ та ЕГ за усіма основними критеріями на констатувальному етапі експерименту

Критерій	Рівні	Групи			
		КГ		ЕГ	
		абс. од.	%	абс. од.	%
Мотиваційний	Високий	2	12,5	2	12,5
	Середній	8	50	8	50
	Низький	6	37,5	6	37,5
Когнітивний	Високий	3	18,75	3	18,75
	Середній	8	50	7	43,75
	Низький	5	31,25	6	37,5

Продовження таблиці 2.5

Функціональний	Високий	4	25	4	25
	Середній	8	50	7	43,75
	Низький	4	25	5	31,25
Поведінковий	Високий	5	31,25	5	31,25
	Середній	6	37,5	7	43,75
	Низький	5	31,25	4	25

Як видно з таблиці, в усіх показниках для обох груп переважають учні, які володіють середнім рівнем соціокультурних знань, вмінь та навичок. На підставі даних таблиці ми можемо визначити і продемонструвати рівні загальної сформованості АСКК для КГ та ЕГ на підготовчому етапі у табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК для КГ та ЕГ на констатувальному етапі експерименту

Групи	Початковий	Середній	Достатній	Високий
КГ	1 (6,25%)	4 (25%)	7 (43,75%)	4 (11.8%)
ЕГ	1 (6,25%)	5 (31,25%)	6 (37,5%)	4 (11.8%)

Для об'єктивності оцінювання вихідних даних щодо сформованості АСКК в учнів старших класі було використано середній коефіцієнт навченості (К) за В. Беспальком [1]: $K = A / N$, де А – кількість набраних балів, а N – максимально можлива кількість балів за виконання завдання. При цьому результат вважається задовільним, тільки якщо К становить не менше 0,7 (70%).

Таким чином, К в контрольній та експериментальній групах становить 65% (0,65) та 62% (0,62) відповідно, що вказує на однозначну незадовільність рівня сформованості АСКК в учнів старших класів. За результатами

констатувального етапу впливає, що в школі мало приділяється часу для формування та розвитку основних складових соціокультурної компетентності, до того ж урок в основному не урізноманітнюється застосуванням нестандартних методів та прийомів навчання, внаслідок чого потреба та мотивація до навчання і здійснення міжкультурної комунікації слабшає. Щоб це змінити, ми розробили і впровадили вправи на основі засобів мультимедіа для підвищення рівня сформованості АСКК у старшокласників, що стало основою формувального етапу нашого дослідження (Додаток Б).

На контрольному етапі з метою доведення ефективності використання мультимедійних засобів навчання на уроці, ми ще раз провели діагностику АСКК за основними критеріями. Перевірка за мотиваційним та поведінковим критеріями здійснювалася з використанням тих самих методів та засобів, що і на початку експерименту, однак для когнітивного та функціонального критеріїв відбулися деякі зміни. Усі отримані дані ми представили у табл. 2.7.

Для оцінки сформованості АСКК за когнітивним критерієм на цій стадії в обох групах ми розробили самостійну роботу для контрольного зрізу (Додаток В), яка була спрямована на перевірку соціокультурних знань, засвоєних під час експериментального навчання. Вона складалася з чотирьох частин: 1) визначити, чи перераховані твердження, які стосуються побуту, уявлень та національного характеру жителів Великої Британії, США та Канади, є правдивими чи хибними; 2) з'єднати ідіоми з їхніми значеннями; 3) самостійно написати пояснення слів, які використовуються у певній комунікативній ситуації; 4) заповнити пропуски комунікативними кліше.

Перевірка сформованості АСКК за функціональним критерієм, як і під час нульового зрізу, проходила у два етапи. Але в цьому випадку учні працювали з трьома окремими текстами, в кожному з яких розповідалося про деякі визначні пам'ятки однієї з країн, а саме України, США та Канади. Завдання полягало в тому, щоби виділити слова, фрази та відомості, які мають соціокультурний контекст, порівняти інформацію по трьох країнах й

описати спільне і відмінне в них. Для другого етапу усі учні розділилися на пари для вирішення різних комунікативних завдань, що стосувалися можливих проблемних ситуацій, які можуть виникнути під час подорожі. Потім вони мінялися ролями і завданнями. Метод оцінювання за сформованими вміннями залишився такий самий, який ми використовували і на початку експерименту.

Таблиця 2.7 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК для КГ та ЕГ за усіма основними критеріями на контрольному етапі експерименту

Критерій	Рівні	Групи			
		КГ		ЕГ	
		абс. од.	%	абс. од.	%
Мотиваційний	Високий	2	12,5	6	37,5
	Середній	9	56,25	6	37,5
	Низький	5	31,25	4	25
Когнітивний	Високий	4	25	5	31,25
	Середній	8	50	8	50
	Низький	4	25	3	18,75
Функціональний	Високий	4	25	6	37,5
	Середній	9	56,25	8	50
	Низький	3	18,75	2	12,5
Поведінковий	Високий	5	31,25	8	50
	Середній	6	37,5	6	37,5
	Низький	5	31,25	2	12,5

Для виведення об'єктивних підсумків ми провели порівняльний аналіз успішності експериментальної та контрольної груп до і після впровадження розроблених нами вправ за кожним критерієм окремо.

Отже, результати співставлення досягнень двох груп за мотиваційним критерієм на завершальному етапі дослідження продемонстровано у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК за мотиваційним критерієм для КГ та ЕГ на контрольному етапі експерименту

Рівні	КГ				ЕГ			
	Нульовий зріз		Контрольний зріз		Нульовий зріз		Контрольний зріз	
	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%
Високий	2	12,5	2	12,5	2	12,5	6	37,5
Середній	8	50	9	56,25	8	50	6	37,5
Низький	6	37,5	5	31,25	6	37,5	4	25

Як показують результати дослідження, вихідні дані в обох груп були ідентичними, проте на момент завершення експерименту відсоток учнів з низьким та середнім рівнем мотивації в ЕГ зменшився на 12,5%, а кількість старшокласників з високим рівнем натомість збільшилася до 6 учнів (37,5%), тобто на цілих 25%, що дозволило вирівняти цифри із даними для середнього рівня. У цей час у КГ показник низького рівня зменшився тільки на 6,25%, середнього – збільшився на 6,25%, а кількість учнів з високими результатами не змінилася.

Для оцінювання АСКК за когнітивним критерієм ми зіставили результати лінгвокраїнознавчого тестування на початку експерименту та самостійної роботи у кінці (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК за когнітивним критерієм для КГ та ЕГ на контрольному етапі експерименту

Рівні	КГ		ЕГ	
	Нульовий зріз	Контрольний зріз	Нульовий зріз	Контрольний зріз

Продовження таблиці 2.9

	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%
Високий	3	18,75	4	25	3	18,75	5	31,25
Середній	8	50	8	50	7	43,75	8	50
Низький	5	31,25	4	25	6	37,5	3	18,75

Дані таблиці дають усі підстави стверджувати, що ми отримали позитивні результати, зокрема в ЕГ, де кількість учнів з низьким рівнем соціокультурних знань зменшилася вдвічі, а з високим – підвищилася на 12,5%. Для середнього рівня також відбулися зміни, проте не такі значні. У КГ також зменшилося число учнів з низьким рівнем, та збільшилося з високим, але тільки на одну людину. Аналіз результатів доводить, що учні стали краще орієнтуватися у безеквівалентній лексиці, ситуативних комунікативних виразах та кліше, а також культурі англомовних країн загалом.

Порівняння показників вдосконалення вмінь та навичок АСКК вирішувати труднощі комунікації обох груп подано у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК за функціональним критерієм для КГ та ЕГ на контрольному етапі експерименту

Рівні	КГ				ЕГ			
	Нульовий зріз		Контрольний зріз		Нульовий зріз		Контрольний зріз	
	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%
Високий	4	25	4	25	4	25	6	37,5
Середній	8	50	9	56,25	7	43,75	8	50
Низький	4	25	3	18,75	5	31,25	2	12,5

Старшокласники в ЕГ показали цілком хороші результати у вдосконаленні вмінь використовувати набуті знання культурного характеру

для подолання складнощів міжкультурного діалогу. Відсоток учнів з низьким рівнем зменшився на 37,5% – це більше ніж у два рази. В той самий час показник з високим рівнем збільшився на 12,5%, що також непоганий результат. Щодо КГ, то в цій групі кількість учнів для низького та середнього рівнів зменшилася і збільшилася на одного відповідно, а для високого – змін не відбулося.

Результати за останнім критерієм представлені у табл. 2.11.

Таблиця 2.11 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК за поведінковим критерієм для КГ та ЕГ на контрольному етапі експерименту

Рівні	КГ				ЕГ			
	Нульовий зріз		Контрольний зріз		Нульовий зріз		Контрольний зріз	
	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%
Високий	5	31,25	5	31,25	5	31,25	8	50
Середній	6	37,5	6	37,5	7	43,75	6	37,5
Низький	5	31,25	5	31,25	4	25	2	12,5

Видна різюча різниця між результатами груп, оскільки в ЕГ відбулися дуже позитивні зрушення на усіх рівнях в той час, як для КГ не відбулося жодних змін. Тепер кількість учнів з високим рівнем в ЕГ перевищує учнів з іншими показниками, до того ж відсоток з низьким рівнем тепер доволі малий і становить тільки 12,5%.

Цікаво те, що на початку експерименту найвищий показник для усіх критеріїв серед учнів обох груп був середній, а в кінці у групі, де проводився експеримент, відбулися значні зміни для мотиваційного та поведінкового критеріїв. Тепер більшість учнів за цими показниками мають високий рівень в ЕГ, в той час, як для КГ не змінилося нічого. Зробивши порівняльний аналіз для кожного з критеріїв, ми можемо представити загальну оцінку рівнів сформованості АСКК для обох груп (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Порівняльний аналіз рівнів сформованості АСКК для КГ та ЕГ на контрольному етапі експерименту

Рівні	КГ				ЕГ			
	Нульовий зріз		Контрольний зріз		Нульовий зріз		Контрольний зріз	
	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%	абс. од.	%
Високий	4	25	4	25	4	25	6	37,5
Достатній	7	37,5	7	37,5	6	37,5	7	43,75
Середній	4	25	5	31,25	5	31,25	3	18,75
Початковий	1	6,25	0	0	1	6,25	0	0

З таблиці видно, що нам вдалося підняти усіх учнів з початковим рівнем до середнього, але варто зазначити, що за іншими показниками досягнення ЕГ значно перевищують КГ. Тепер відсотки учнів для високого та достатнього рівня в ЕГ перевищують ці ж самі показники для КГ, а натомість показник середнього рівня для ЕГ навпаки менший ніж у КГ.

Для підтвердження достовірності наших результатів ми порівняємо середній коефіцієнт навченості для ЕГ та КГ на початку і в кінці експерименту (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 – Порівняльний аналіз середнього балу та коефіцієнту навченості для КГ та ЕГ на початку та в кінці експерименту

Група	Початок експерименту		Кінець експерименту		Приріст	
	Середній бал нульового зрізу	Середній коефіцієнт навченості	Середній бал контрольного зрізу	Середній коефіцієнт навченості	Середній бал	Середній коефіцієнт навченості
КГ	120	0,65	127	0,69	7	0,03
ЕГ	114	0,62	148	0,80	34	0,18

Отже, результати педагогічного експерименту доводять, що мультимедійні засоби навчання можна ефективно використовувати на уроках

англійської мови у старших класах для формування соціокультурної компетентності. Адже як свідчать цифри, результативність 11-А класу значно підвищилася. Але необхідно зосередити увагу на тому, що зміни, які відбулися в КГ є майже непомітними, особливо у порівнянні з ЕГ, зважаючи на те, що перша група навіть не досягла мінімального коефіцієнту навченості за Беспальком – 0,69, у той час, як учні другої групи перевищили його – 0,80. При тому, вихідні дані ЕГ були навіть нижчим від групи, яка не брала участі в експерименті. Тобто наш експеримент підтверджує доцільність використання засобів мультимедіа для розробки вправ соціокультурного спрямування і їхнього застосування безпосереднього на уроках англійської мови.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження проблеми формування АСКК в учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання були вирішені усі поставлені завдання:

1. Узагальнено теоретико-методичні засади формування АСКК учнів старших класів. Досліджено і визначено поняття терміну «соціокультурна компетентність», яку ми характеризуємо як сукупність основних лінгвокраїнознавчих, соціолінгвістичних та культурологічних знань про особливості рідної країни і країни, мова якої вивчається, а також володіння навичками, вміннями та здібностями тлумачити і застосовувати ці знання відповідно до ситуації під час міжкультурної діяльності з використанням особливих соціально-психологічних характеристик особистості. З'ясовано й охарактеризовано зміст і структуру АСКК, до якої входять лінгвістична, культурологічна, соціолінгвістична, соціально-психологічна та психологічна компетентності.

Проаналізовано психолого-педагогічні особливості учнів старших класів у формуванні АСКК. Для забезпечення ефективності процесу її формування необхідно враховувати, що на цьому етапі розвитку в учнів проявляється стійка потреба до самовизначення, а їхня активність при цьому знаходиться на найвищому рівні, тому слід застосовувати методи, прийоми та засоби навчання, що створюють умови для професійно-орієнтованого міжкультурного спілкування та сприяють максимальному залученню учнів до навчальної діяльності.

Визначено принципи, якими слід керуватися у процесі формування АСКК старших класів. До них входять принципи дидактичної культурної доцільності, культурної варіативності, діалогу культур, домінування проблемних культурознавчих завдань та культурної рефлексії.

2. Охарактеризовано мультимедійні засоби навчання та їхні можливості для формування АСКК старших класів. З'ясовано, що

мультимедійні засоби навчання – це комплекс апаратних і програмних засобів, які дозволяють людям спілкуватися з комп'ютером, використовуючи найрізноманітніші середовища: звук, відео, графіку, тексти, анімацію. Здійснено їх поділ за функціональним та методичним призначеннями, а також на програмні та апаратні види. Мультимедійні засоби навчання виступають як інноваційні інтерактивні засоби навчання, які мають здатність візуалізувати явища, динамічно представляти процес пояснення, обробляти значний обсяг навчальної інформації, вони сприяють динаміці навчального процесу, перетворюють урок на барвисту інтерактивну діяльність, що підвищує мотивацію учня і підтримує її протягом усього уроку на належному рівні.

3. З'ясовано стан сформованості АСКК учнів старших класів у загальноосвітній школі, який виявився незадовільним у зв'язку з тим, що деякі соціокультурні аспекти залишаються поза увагою і не розглядаються на уроці, можливість безпосередньої взаємодії з носіями англійської мови відсутня, вчитель недостатньо наголошує на відмінних та спільних рисах між українцями та жителями англосовітних країн, вчитель не приділяє достатньо часу для заохочення учнів до самостійної діяльності та дослідження англосовітних культур, оволодіння комунікативними навичками та вміннями, необхідними для спілкування з носіями англійської мови, не сприяє формуванню критичної свідомості в учнів тощо. Найбільшою проблемою на уроках англійської є неефективність принципа інтерактивності, оскільки для його реалізації не вистачає застосування новітніх інформаційних зокрема мультимедійних засобів навчання, які мають величезну кількість переваг і для формування АСКК.

Таким чином зроблено висновок про необхідність активізації процесу формування АСКК в учнів старших класів з використанням мультимедійних засобів навчання, що й стало основою нашого експериментального дослідження. Визначено критерії рівнів сформованості АСКК старших класів: мотиваційний, когнітивний, функціональний та поведінковий.

Розроблено вправи для доведення доцільності формування АСКК старших класів на основі мультимедійних засобів навчання, а саме з використанням таких Інтернет-ресурсів та платформ: Formative, Classtools.net, Edpuzzle, Educarplay, Wizer.me, Seesaw, Wordwall, TeacherMade, Canva, Youtube, TikTok. Вправи були згруповані за аспектами АСКК: вправи на розвиток лінгвістичної, культурологічної, соціолінгвістичної, соціально-психологічної та психологічної компетентностей.

4. Експериментально перевірено та доведено ефективність розроблених завдань для формування АСКК старших класів на основі мультимедійних засобів навчання. Дослідження підтвердило наше припущення стосовно доцільності використання мультимедійних засобів навчання для формування АСКК учнів старших класів, оскільки на початку експерименту рівень сформованості АСКК в учнів експериментальної групи був нижчий порівняно з контрольною, а на завершення – значно вищим.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Беспалько В. П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний / В. П. Беспалько // Советская педагогика. – 1968. – № 4. – С. 52-69.
2. Бурмистрова, Е. Д. Виды мультимедийных средств при обучении иностранному языку / Е. Д. Бурмистрова. – Казань : Молодой ученый, 2021. – С. 55-57.
3. Войтко С. А. Об использовании информационно-коммуникационных технологий на уроках английского языка / С. А. Войтко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/415914/> (дата обращения 25.11.2021).
4. Жукова Т. А. Педагогическая технология формирования социокультурной компетентности будущих учителей : автореф. дисс. канд. пед. наук : 13.00.08 / Т. А. Жукова. – Самара, 2007. – 21 с.
5. Киливник В. В. Дисертація формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі педагогічного коледжу : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / В. В. Киливник. – Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2019. – 290 с.
6. Ким Н. П. Критерии сформированности социокультурной компетенции будущих учителей английского языка / Н. П. Ким, Е. Л. Амирова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item/205/Kriterii%20sformirovannosti%20sociokulturnoi%20kompetencii%20budushih%20uchitelei%20angliiskogo%20yazika.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата обращения 25.11.2021).
7. Кіндратюк Б. Тест для визначення рівня сформованості емпатії / Б. Кіндратюк, С. Литвин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5258522/page:11/> (дата звернення 25.11.2021).

8. Класифікація мультимедійних засобів навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.waykun.com/articles/klasifikacija-multimedijnih-zasobiv-navchannja.php> (дата звернення 25.11.2021).

9. Коваленко Ю. А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов / Ю. А. Коваленко // Іноземні мови. – 1999. – № 4. – С. 37-41.

10. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. М. Колодько. – К., 2005. – 24 с.

11. Кон И. С. Психология ранней юности : Кн. для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 198 с.

12. Кривоपालенко Е. И. Проблемы социального становления старшеклассников на современном этапе / Е. И. Кривоपालенко // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 9.

13. Кужель О. М. Можливості використання мультимедійних курсів у навчанні читання на початковому ступені середньої школи / О. М. Кужель // Іноземні мови. – 2002. – № 3. – С. 10-12.

14. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови / М. Максимець // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2006. – № 21. – С. 211-218.

15. Маланова О. В. Використання компютерних технологій з урахуванням особливостей учня / О. В. Маланова // Англійська мова та література. – 2006. – № 34. – С. 6.

16. Матюхина М. В. Возрастная и педагогическая психология / М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, Н. Ф Прокина. – М.: Просвещение, 1984. – 256 с.

17. Михайленко Т. А. Інноваційні технології у вивченні англійської мови / Т. А. Михайленко. – К. : Шк. Світ. – 2008. – 128с.

18. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення 25.11.2021).

19. Міністерство освіти і науки України. Наказ про внесення змін до Положення про електронні освітні ресурси [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/Re33637?an=1> (дата звернення 25.11.2021).

20. Николайко Е. З. Использование ИКТ на уроках английского языка / Е. З. Николайко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/507487/> (дата обращения 25.11.2021).

21. Опросник эмоциональной эмпатии, EETS (Мехрабиан) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://psyttests.org/emotional/eets.html> (дата обращения 25.11.2021).

22. Орехова Ю. М. К вопросу о структуре и содержании социокультурной компетенции / Ю. М. Орехова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-strukture-i-soderzhanii-sotsiokulturnoy-kompetentsii/viewer> (дата обращения 25.11.2021).

23. Попова А. А. Развитие социокультурной компетентности при чтении текстов. – Дальневосточный федеральный университет, / А. А. Попова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://en.calameo.com/read/005236558cse3158fb516> (дата обращения 25.11.2021).

24. Процюк І. Є. Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі / І. Є. Процюк // Педагогічні науки. – 2016. – Випуск 3 (85). – С. 108-114.

25. Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам / В. В. Сафонова. – М : Высшая школа, 1991. – 311 с.
26. Сорокина Д. О. Формирование социокультурной компетенции / Д. О. Сорокина // Philology. – 2021. – № 4. – С. 54-64.
27. Степанов П. В. Воспитание толерантности у школьников: теория, методика, диагностика / П. В. Степанов. – М.: Академия, 2003. – 84 с.
28. Сысоев П. В. Культурное самоопределение обучающихся в условиях языкового поликультурного образования / П. В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 4. – С. 14-20.
29. Флиер А. Я. Культурная компетентность личности : между проблемами образования и национальной политики / А. Я. Флиер // Общественные науки и современность. – 2000. – № 2. – С. 151-165.
30. Фоменко Т. М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти / Т. М. Фоменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/2312-1548/article/view/44124/40368> (дата звернення 25.11.2021).
31. Формирование социокультурной компетенции учащихся средних школ с углубленным изучением иностранных языков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00555422_1.html (дата обращения 25.11.2021).
32. Шилина Н. В. Формирование иноязычной социокультурной компетенции курсантов образовательных организаций ФСИН России в условиях применения интерактивных технологий : дисс. канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Шилина. – Рязань : Академия ФСИН России, 2020 – 183 с.
33. Шумилин Е. А. Психологическая характеристика личности старшеклассника / Е. А. Шумилин // Вопросы психологии. – 1982. – № 1. – С. 72-80.
34. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам : Теория и практика : Учебное пособие для преподавателей и студентов. 2-е изд., испр. и доп. / А. Н. Щукин. – М.: Филоматис, 2006.

35. Auernheimer, G. Interkulturelle Kompetenz – ein neues Element pädagogischer Professionalität / Auernheimer G. – Opladen : Leske + Budrich, 2002. – S. 183-205.

36. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence / M. Byram. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – 124 c.

37. Byram M. Assessing Intercultural Competence in Language teaching / M. Byram // Sprogforum. – 2000. – Vol. 6, № 18. – P. 8-13.

38. Canva [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.canva.com/> (date of the application 25.11.2021).

39. Classtools.net [Electronic resource]. – Access mode: <https://classtools.net/> (date of the application 25.11.2021).

40. Deardorff. D. Interkulturelle Kompetenz – Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts? / D. Deardorff [Electronic resource]. – Access mode: https://www.jugendpolitikeneuropa.de/downloads/22-177-414/bertelsmann_intkomp.pdf (date of the application 25.11.2021).

41. Drlíková D. Sociocultural Competence in ESL. – Palacký University in Olomouc / D. Drlíková [Electronic resource]. – Access mode: <https://theses.cz/id/s6bwoz/00085680-727474297.pdf> (date of the application 25.11.2021).

42. Edpuzzle [Electronic resource]. – Access mode: <https://edpuzzle.com/> (date of the application 25.11.2021).

43. Educaplay [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.educaplay.com/> (date of the application 25.11.2021).

44. Fantini, A. A Central Concern: Developing Intercultural Competence / A. Fantini [Electronic resource]. – Access mode: <https://agustinazubair.files.wordpress.com/2013/04/6-developing-intercultural-competence1.pdf> (date of the application 25.11.2021).

45. Formative [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.formative.com/> (date of the application 25.11.2021).

46. Fuchs O. Entwicklung interkultureller Kompetenz in Deutsch als Fremdsprachenunterricht. – Georg-August-Universität Göttingen / O. Fuchs [Electronic resource]. – Access mode: <https://d-nb.info/1042303509/34> (date of the application 25.11.2021).

47. Gehring W. Interkulturelle Kompetenz. Konzepte und Praxis des Unterrichts / W. Gehring, K. Stierstorfer, L. Volkmann. – Tübingen : Narr, 2002. – S. 11-99.

48. Healey D. TESOL Technology Standards Framework / D. Healey [Electronic resource]. – Access mode: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781118784235.eelt0453>.

49. Hymes D. Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology / D. Hymes. – New York : Harper & Row Publishers, 1964. – P. 66-70.

50. Karimov R. Psychological and pedagogical characteristics of a high school student. – Namangan State University, Uzbekistan/ R. Karimov, Yo. Soliyev, A. Ermirzayev, O. Bahodirov, E. Abdurazoqov [Electronic resource]. – Access mode: <https://journals.researchparks.org/index.php/IJIE/article/view/19/19> (date of the application 25.11.2021).

51. Kepczynska-Walczak A. Revisiting A Classification of Multimedia Application in Architectural Education and Practice. / A. Kepczynska-Walczak [Electronic resource]. – Access mode: https://www.researchgate.net/publication/30871542_Revisiting_A_Classification_of_Multimedia_Application_in_Architectural_Education_and_Practice (date of the application 25.11.2021).

52. Koksal D. To Kill the Blackboard? Technology in Language Teaching and Learning / D. Koksal // Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET. – 2004. – Vol. 3, № 3. – P. 62-72.

53. Kramersch C. Language and Culture / C. Kramersch. – Oxford : OUP, 2009. – P. 1-10.

54. Klieme E. Unterricht und Kompetenzerwerb in Deutsch und Englisch. Ergebnisse der DESI-Studie / E. Klieme. – Weinheim u.a. : Beltz, 2008. – S. 398-410.
55. Min P. The Use of Multimedia Technology in English Language Teaching: a Global Perspective / P. Min // Crossing the Border: International Journal of Interdisciplinary Studies. – 2013. – Vol. 1, № 1. – P. 29-38.
56. Moodian M. A. Contemporary Leadership and Intercultural Competence. / M. A. Moodian. – Thousand Oaks, CA : Sage, 2009. – P. -203-218.
57. Motteram G. (Ed.). Innovations in learning technology for English language teaching / G. Motteram [Electronic resource]. – Access mode: https://bera-journals.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/bjet.12143_4 (date of the application 25.11.2021).
58. Neuner G. Intercultural Competence / G. Neuner, L. Parmenter, H. Starkey, G. Zarate, edited by M. Byram [Electronic resource]. – Access mode: <https://rm.coe.int/16806ad2dd%2098> (date of the application 25.11.2021).
59. Ragoonaden K. The Common European Framework of Reference for Languages, the Intercultural Development Index, and Intercultural Communication Competence. – University of British Columbia / K. Ragoonaden [Electronic resource]. – Access mode: https://www.researchgate.net/publication/338299366_The_Common_European_Framework_of_Reference_for_Languages_the_Intercultural_Development_Index_and_Intercultural_Communication_Competence (date of the application 25.11.2021).
60. Seesaw [Electronic resource]. – Access mode: <https://web.seesaw.me/> (date of the application 25.11.2021).
61. TeacherMade [Electronic resource]. – Access mode: <https://teachermade.com/> (date of the application 25.11.2021).
62. Thomas A. Interkulturelle Kompetenz. Grundlagen, Probleme, Konzepte / A. Thomas // Erwägen, Wissen, Ethik. – 2003. – Vol. 14, № 1. – P. 137-150.

63. TikTok [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.tiktok.com/uk-UA/> (date of the application 25.11.2021).
64. Turabay G. Teaching Intercultural Communicative Competence and Its Actuality among Nations / G. Turabay, K. Kamidenova // Scientific Collection «Interconf» : CHALLENGES IN SCIENCE OF NOWADAYS. – 2020. – Vol. 36, № 3. – P. 312-318.
65. Vogt K. Die Beurteilung interkultureller Kompetenz im Fremdsprachenunterricht oder : Testing the Untestable? / K. Vogt // Zeitschrift für Fremdsprachenforschung : ZFF. – 2016. – Jg. 27, № 1. – S. 77-98.
66. Waliński J. T. Enhancing intercultural communicative competence in an online collaborative assessment environment : CEFcult project. – University of Lodz / J. T. Waliński [Electronic resource]. – Access mode: https://www.researchgate.net/publication/282504595_Enhancing_intercultural_communicative_competence_in_an_online_collaborative_assessment_environment_CEFcult_project#pf4 (date of the application 25.11.2021).
67. Wan L. Students' Cross-cultural Awareness Cultivation in English Teaching based on Computer Multimedia Technology / L. Wan, Q. Wei, Y. Liu [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.atlantispress.com/proceedings/icesame-16/25851075> (date of the application 25.11.2021).
68. Warschauer M. Technology and Second Language Teaching / M. Warschauer, C. Meskill [Electronic resource]. – Access mode: <https://earlyreflections1.files.wordpress.com/2015/12/technology-in-the-classroom.pdf> (date of the application 25.11.2021).
69. Wizer.me [Electronic resource]. – Access mode: <https://wizer.me/> (date of the application 25.11.2021).
70. Wordwall [Electronic resource]. – Access mode: <https://wordwall.net/> (date of the application 25.11.2021).
71. Yezhitskaya S. The importance of the development of students' sociocultural competence at the Kazakh-American Free University. – Kazakh-American Free University / S. Yezhitskaya [Electronic resource]. – Access mode:

<https://www.kafu-academic-journal.info/journal/3/71/> (date of the application 25.11.2021).

72. Young C. Teaching the English Language Arts with Technology: A Critical Approach and Pedagogical Framework / C. Young, J. Bush [Electronic resource]. – Access mode: <https://citejournal.org/wp-content/uploads/2016/04/v4i1languagearts1.pdf> (date of the application 25.11.2021).

Додаток А

Перевірка рівня сформованості англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів (нульовий зріз)

Додаток А.1

Анкетування вчителів щодо доцільності та необхідності цілеспрямованого формування соціокультурної компетентності учнів старших класів на уроках англійської мови

1. Що таке соціокультурний компонент у навчанні англійської мови?
2. На скільки важливим є формування соціокультурної компетентності у навчанні англійської мови?
 - а) дуже важливим
 - б) важливим
 - в) неважливим
3. На вашу думку, яким чином володіння соціокультурними знаннями впливає на розвиток діалогу між культурами?
 - а) позитивно
 - б) нейтрально
 - в) не маю точно уявлення
4. Як соціокультурний компонент представлений у підручниках з англійської мови?
 - а) достатньо повно
 - б) середнє
 - в) неповно
5. Вкажіть перелік англомовних країн, культури яких ви вивчаєте.
6. Чи достатньо часу ви приділяєте формуванню соціокультурної компетентності учнів на уроках англійської мови?
 - а) достатньо
 - б) хотілося б більше
 - в) мало

7. Вкажіть труднощі та їхні причини, що можуть виникнути в процесі формування англомовної соціокультурної компетентності.

Додаток А.2

Анкетування учнів для визначення їхнього розуміння та ціннісного ставлення до соціокультурного компоненту у навчанні англійської мови

1. Чи ознайомлює вас вчитель з культурами англомовних країн? Для чого потрібно їх вивчати?
2. Які національно-культурні аспекти (побут, історія, мистецтво, традиції, звички, поведінка, стереотипи, реалії тощо) висвітлюються на уроці?
3. У яких формах (письмовій, усній, візуальній, аудіовізуальній) учитель доносить інформацію про англомовні культури? Наведіть приклади засобів навчання, які використовуються на уроці (роздавальний матеріал із завданнями, аудіозаписи, пісні, відео тощо).
4. Розвитку навичок яких видів мовленнєвої діяльності (читання, письмо, слухання, говоріння) сприяє вчитель?
5. Чи мотивує вас вчитель до вивчення нового про англомовні культури та самостійного їх дослідження? Яким чином він підсилює ваш інтерес та стимулює до самостійної роботи?
6. Чи формує вчитель у вас толерантність до різноманітності (спільних і відмінних рис між українською та англомовними культурами)? Яким чином?
7. Чи присутня у вас можливість на уроці взаємодіяти з представниками англомовних країн? Яким чином?
8. Які існують розбіжності у комунікативній поведінці українця та представників англомовних країн? Чи можуть вони спричинити непорозуміння?
9. Чи вважаєте ви, що володієте достатньою кількістю знань про культуру, манеру поведінки та готовністю до здійснення комунікації з носіями англійської мови? Як би ви оцінили свій рівень (високий, середній, низький)?

**Анкетування для визначення рівня сформованості АСКК в учнів
старших класів за мотиваційним критерієм**

1. Вивчення англійської мови це:

- а) це твій вибір
- б) це вибір твоїх батьків
- в) інше

2. Навіщо ти вивчаєш англійську мову?

- а) задля схвалення від батьків
- б) хочу бути найкращим учнем / ученицею у класі
- в) вона мені подобається
- г) для моєї майбутньої професії
- г) хочу поїхати в країну мови, що вивчається
- д) люблю взнавати нове про англомовні країни, пізнавати їхню культуру
- е) для знайомства з новими людьми з інших країн
- є) інша причина

3. На яке місце за важливістю для тебе посідає англійська мова серед інших навчальних предметів?

- а) на першому
- б) 2, 3 і т. д.
- в) на останньому

4. Тобі подобається взнавати нове про культури якихось англомовних країн?

- а) так
- б) не дуже
- в) ні

5. Які уроки англійської викликають у тебе зацікавленість у навчанні?

- а) традиційні (читаємо, пишемо, працюємо біля дошки)
- б) інтерактивні (граємо в ігри, вирішуємо комунікативні завдання)
- б) творчі (створюємо проекти, презентації, готуємо доповіді)

6. Що викликає труднощі у тебе в оволодінні англійською мовою?

а) аудіювання

б) граматики

в) говоріння

г) письмо

г) інше

7. Що ти любиш робити на уроці англійської мови найбільше?

а) читати

б) розповідати

в) спілкуватися один з одним англійською мовою

г) писати

г) перекладати

д) інше

8. Як ти вважаєш, чи потрібно вивчати англійську мову?

а) так, безсумнівно

б) ні, не потрібно

с) мені все одно

9. Чи знадобиться вона тобі в житті для спілкування з представниками англословних країн?

а) так, безсумнівно

б) можливо частково

б) ні, не знадобиться

10. Чи відчуваєш ти готовність до здійснення ефективної міжкультурної комунікації з представниками англословних країн?

а) так, цілком готовий

б) частково готовий

в) ні, не готовий зовсім

11. Як ти вважаєш, що потрібно зробити, щоб підвищити твою мотивацію до вивчення англійської мови та пізнання англословних культур?

Тестування для визначення рівня сформованості АСКК в учнів старших класів за когнітивним критерієм

The UK Quiz

1. What makes up the United Kingdom?
 - a) Wales, England and Scotland
 - b) Wales, England, Scotland and Northern Ireland
 - c) Wales, England, Scotland, Northern Ireland and the Republic of Ireland
2. The Queen of the UK is _____.
 - a) Elizabeth I
 - b) Diana
 - d) Elizabeth II
3. Where can you find Beefeaters?
 - a) Winsor Castle
 - b) Buckingham Palace
 - c) the Tower of London
4. Which title do many British women use to avoid indicating whether or not they are married?
 - a) Ms
 - b) Mrs
 - c) Miss
5. Madame Tussauds is _____ in London.
 - a) an art museum
 - b) a history museum
 - c) a wax museum
6. A double decker is _____.
 - a) a taxi
 - b) a bus
 - c) a boat

7. Halloween is celebrated on the _____.
- a) 31st of October
 - b) 14th of February
 - c) 1st of May
8. Which of the following is considered poor etiquette in the UK?
- a) Arriving for dinner at someone's house 15 minutes late
 - b) Arriving at someone's house to say 'hello' uninvited
 - c) Eating lunch at your desk
9. J. K. Rowling is a famous British _____.
- a) singer
 - b) actress
 - c) writer
10. Boris Johnson is the _____ of the UK.
- a) King
 - b) Prime Minister
 - c) President

The USA Quiz

1. When do people in the US celebrate Thanksgiving each year?
- a) On the fourth Thursday in November
 - b) Towards the end of November - the exact date is declared by the government
 - c) 28th November
2. What do Americans celebrate on the 4th July?
- a) The signing of the constitution
 - b) The Declaration of Independence
 - c) Washington's birthday
3. What is the name of the US flag?
- a) the Union Jack
 - b) the Stars and Stripes
 - c) Uncle Sam
4. What is the most spoken language after English?

- a) Spanish
 - b) German
 - c) Chinese
5. What's the most popular sport in the US?
- a) Baseball
 - b) American Football
 - c) Basketball
6. Complete this sentence: "As American as..."
- a) the hamburger"
 - b) Texas Barbecue"
 - c) apple pie"
7. You had a great conversation with a new contact. At the end they offer you their number and tell you that you're always welcome at their house. A couple of weeks later you call them and ask when a good time is to come around. How are they likely to react?
- a) They will be surprised that you hadn't called sooner; Americans like to build relationships quickly
 - b) They might be a little surprised, as it was meant to be a friendly and polite gesture, but they didn't really mean it
 - c) They will invite you willingly; why would they have given you their number otherwise?
8. The person at the grocery store says "Hello, how are you doing?". How should you respond?
- a) Be honest about how you are feeling
 - b) Smile and always tell them how amazing you're feeling today and explain why
 - c) A quick "Hi, I'm good, thanks" will be enough
9. What are many foreigners most surprised about when they arrive in the US?
- a) That there are fewer fast-food restaurants than they expected
 - b) Realizing how many things are much larger than at home
 - c) How many languages most Americans can speak

10. How should you greet American colleagues?

- a) Greet them with a firm handshake
- b) Don't touch colleagues at all, just say hi
- c) With a hug or a pat on the shoulder

Ukraine Quiz

1. Ukraine is often referred to by which nickname?
 - a) The golden vale of Europe
 - b) The basket case of Europe
 - c) The bread basket of Europe
2. When did the Chernobyl disaster happen?
 - a) 1986
 - b) 1990
 - c) 1976
3. What is Kyiv's Arsenalna subway station's unique claim to fame?
 - a) It has the world's longest escalator
 - b) It is the deepest subway station in the world
 - c) It was the first subway station in the world to be designed with easy access for the disabled
4. The yellow and blue colors of the Ukrainian national flag are meant to invoke which of the following?
 - a) The Black Sea and sandy Crimean beaches
 - b) Clear sky and fields of grain
 - c) Silver and gold metals
5. Ukrainian territories once belonged to historical predecessors of which modern countries?
 - a) Poland
 - b) Turkey
 - c) all of the above
6. How many times did Ukraine win the Eurovision Song Contest?

- a) once
 - b) twice
 - c) three times
7. Which Ukrainian song is used in the famous American movie “Home alone”?
- a) “Oy na hori dva dubky”
 - b) “Zhuravli”
 - c) “Shchedryk”
8. Where is the biggest desert in Europe which is often called “Ukrainian Sahara Desert”?
- a) Kherson region
 - b) Chernivtsi region
 - c) Volyn region
9. The event known as the 'Holodomor' is considered pivotal in modern Ukrainian history. What was it?
- a) The man-made famine in the 1930s that killed millions, mainly peasants
 - b) The mass protests in 2004 that came to be known as the Orange Revolution
 - c) The period just after the Soviet breakup in 1991 when the country’s economy almost collapsed
10. What should you say to the phrase “Glory to the nation!”?
- a) Glory to heroes!
 - b) Ukraine is above all!
 - c) Death to our enemies!

Додаток А.5

Опитування для визначення рівня сформованості толерантності в учнів старших класів

1. Група – в якій існує багато різних думок, не зможе довго існувати.
2. Економічно розвинені країни не повинні допомагати народам Африки: нехай самі вирішують свої проблеми.

3. Добре, що меншість може вільно критикувати рішення більшості.
4. Діти з багатших сімей не повинні мати право навчатися в особливих школах, навіть за свої власні гроші.
5. Було б правильніше утримувати людей, що приїжджають з економічно не розвинених країн, у спеціально відведених районах і навчати в окремих школах, щоб обмежити їхні контакти з іншими людьми.
6. Вид молодого чоловіка з бородою і довгим волоссям неприємний для всіх.
7. Маленькі народи, які проживають в нашій країні, повинні мати право без відома влади встановлювати у себе деякі особливі закони, пов'язані з їхніми звичаями і традиціями.
8. Всіх безхатків і жебраків необхідно виловлювати і силою примушувати до роботи.
9. Люди не створені рівними: деякі з них кращі, ніж інші.
10. Несправедливо ставити людей з темним кольором шкіри керівниками над білими людьми.
11. Зовнішній вигляд представників не білої раси є хоча б у чомусь відхиленням від норми.
12. Витоки сучасного тероризму слід шукати в ісламській культурі.
13. Покращувати райони проживання бідноти – це марна трата державних грошей.
14. Євреї – це такі ж корисні для суспільства громадяни, як і представники будь-якої іншої національності.
15. Навіть найдивніші люди з найбільш незвичайними захопленнями та інтересами повинні мати право захищати себе і свої погляди.
16. Хоча темношкірі люди відстають від білих в економічному розвитку, я впевнений(а), що між двома расами не існує жодних відмінностей у розумових здібностях.
17. Людину, яка любить іншу країну і допомагає їй більше, ніж своїй, необхідно карати.
18. Ми не повинні обмежувати в'їзд в наше місто представників інших народів.
19. Це несправедливо, що вихідці з азіатських або африканських країн навіть якщо стануть громадянами України, не можуть отримати хорошу роботу або зайняти високу державну посаду нарівні з іншими.

20. Всі цигани за своєю натурою однакові.
21. Якщо врахувати всі «за» і «проти», то треба визнати, що між представниками різних рас існують відмінності в здібностях і талантах.
22. Коли я бачу неохайних людей, мене це не повинно стосуватися – це їхня особиста справа.
23. Є нації і народи, які не заслужили, щоб до них добре ставилися.
24. Мені важко уявити, що моїм другом стане людина іншої віри.
25. Те, що люди в нашій країні дотримуються різних і навіть іноді протилежних поглядів, – благо для України.
26. Мене дратують письменники, які використовують чужі і незнайомі слова.
27. Людину треба оцінювати тільки за її моральними та діловими якостями, а не за її національністю.
- 28.. Правдивою релігією може бути лише одна релігія.
29. Людина, яка вчинила злочин, не може серйозно змінитися на краще.
30. Те, що Україна - багатонаціональна країна, збагачує її культуру.
31. Людина, яка зі мною не згодна, зазвичай викликає у мене роздратування.
32. Я чітко знаю, що добре, а що погано для всіх нас, і вважаю, що інші також повинні це зрозуміти.
33. Чоловіка (дружину) краще вибирати серед людей своєї національності.
34. Мені хотілося б трохи пожити в чужій країні.
35. Всі ті, хто просять милостиню, як правило, брехливі і ліниві.
36. Людина іншої культури, з іншими звичаями, звичками лякає або насторожує оточуючих.
37. Всі види утиску прав за національною ознакою повинні бути оголошені незаконними і піддаватися суворому покаранню.
38. Дуже важливо захищати права тих, хто в меншості і має несхожі на інших погляди і поведінку.
39. Нашій країні необхідно більше терпимих людей – таких, хто заради миру і злагоди в суспільстві готовий піти на вчинки.
40. Будь-який міжнаціональний конфлікт можна вирішити шляхом переговорів.

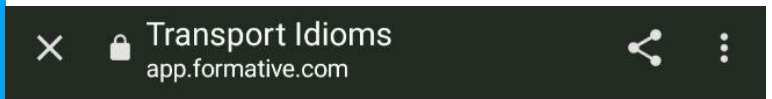
41. Люди іншої раси або національності, може, і є нормальними людьми, але в друзі я волів би їх не брати.
42. Більшість злочинів у нашому місті здійснюють ті, хто приїжджають з інших країн.
43. Країні стане легше, якщо ми позбудемося психічно хворих людей.
44. Йти на поступки – це означає проявляти слабкість.
45. Влада повинна заборонити доступ в нашу країну біженцям з економічно нерозвинених держав, оскільки їхній приплив збільшує рівень злочинності.

Додаток Б

Наочна демонстрація прикладів використання мультимедійних засобів навчання для формування англомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів

Додаток Б.1

Приклади вправ на розвиток лінгвістичної компетентності

T 1 2 3 4 5

a) Look at the pictures. Guess the missing words and complete the idioms.

1 To ride on the gravy ____.

9 To be in the same ____.

2 To lose ____ of something.

11 **b) Match English idioms with their meanings.**

10

 To take flight.	→	a. To be very ugly.
 To go / run off the rails.	→	b. To start behaving in a way that is not generally acceptable.
 Down the road.	→	c. To no longer know where you are or what is happening.
 To get on one's bike.	→	d. In the future.

12 **c) Complete the sentences with the idioms in a correct grammatical form.**

13

1. Yesterday morning my boss told my colleague to because of her project failure.
2. Some people still think if you then you cannot get a well-paid job and climb career ladder.
3. Your constant stupid grin me !
4. Once his salary is up, everyone will think he to work .
5. You'll be surprised how different you are three years .
6. We both lost our jobs which means we're all .
7. My parents want to me to my grandparents' for summer holidays.
8. Every time when I try to catch a bird and start approaching, it .
9. You can easily time when you are watching your favourite series.
10. Her children really when they left the family home.

You have responded to 3 of 12 questions.

Submit

off the beaten track / path

1. далеко від великих доріг, відокремлений;
2. відрізняється від загальноприйнятого, маловідомий, незвичайний

teacheng.info/reference/idio

TEACHENG.INFO
Вивчення англійської мови

kyivdictionary.com/uk/?q=be

Знайти переклад

be in the same boat

Слово/фраза

Англійська

Мова оригіналу

Українська

Мова перекладу

Перекласти

Шукати переклад послівно: be in the same boat.

be in the same boat

I. phr.

1. *(розм.)* бути в одному човні; бути в тому самому становищі

google.com/amp/s/educalin

educalingo.com

ЩО GRAVY TRAIN ОЗНАЧАЄ У АНГЛІЙСЬКА?

Визначення **gravy train** у англійська словнику

Визначення соєвого поїзда в словнику - це робота, яка потребує порівняно невеликої роботи за хорошу винагороду, пільги тощо.

goroh.pp.ua/Переклад/take

Знайти в словнику

TAKE A FLIGHT – ПЕРЕКЛАД

Тлумачення Словозміна Транскрипція Римув

Англійська → Українська

take a flight → **вилетіти, полетіти**

Приклади вправ на розвиток культурологічної компетентності

edpuzzle.com/media/61ac399fe116cd42afaf9176

edpuzzle Search or paste YouTube URL + Add Content

Video Preview Assign Edit Share preview Public

Visit England - The DON'Ts of Visiting England
Моніка Квятковська

00:00 07:49

Video events

- 00:27 Open-ended
- 00:37 Open-ended
- 01:24 Open-ended
- 01:58 Open-ended
- 02:14 Open-ended
- 03:01 Open-ended
- 04:06 Open-ended
- 04:57 Open-ended
- 05:23 Open-ended
- 05:59 Open-ended
- 06:48

edpuzzle.com/media/61ac399fe116cd42afaf9176

edpuzzle Search or paste YouTube URL + Add Content

Video Preview Assign Edit Share preview Public

Visit England - The DON'Ts of Visiting England
Моніка Квятковська

OPEN ENDED QUESTION

1. What is the first "don't" that you shouldn't do when you come to the UK?

Rewatch Skip Submit

Приклади вправ на розвиток соціолінгвістичної компетентності

Wizer.me Log in Join now

< BACK

Small Talks USA vs UK

How to Make Great English Small Talk in Britain (Part 2)

 a) Read the article about making great small talks in the USA and the UK.

Guest post by Ashleigh of My Business English Coach. Welcome to part 2 of our making small talk series, where we are showing you how to make small talk (in English) all around the world. If you want to improve your English small talk, you have found the right place! I hear you, making English...

1. Making English small talks is a piece of cake.

 T F

Wizer.me Log in Join now

c) Answer the following questions.

1. What are the main differences between making small talks in the USA and the UK?
2. What phrases can you use to talk about weather in the UK?
3. What are follow-up questions?
4. Name some ways to say good bye to a person.
5. Are Ukrainians inclined to small talks? Is it common here?
5. What kinds of topics are acceptable when talking to a Ukrainian? Are there any socially banned themes?

app.seesaw.me/#/item/item.92a5d1cc-b4a0-42df-a884-6c52804bd5a1/duplicate/class/class.751666a1-b493-4f63-833e-b18ede4ce22b/user/person.05f175f7-2e4f-42cb-833c-f93944bd2...

View Instructions Draft

5

Conversation 1

Katherine: Excuse me, sir! Could you tell me how to get to the bookshop from here?

Sean: I'm sorry. I'm on my holiday here so I don't really know my way around.

Kathrine: Hmm, so am I. But do you happen to know the chemist's shop near here then?

Sean: Yeah, it's about a mile from here.

Katherine: Will you please tell me where it is?

Sean: Go straight and turn right after the petrol station. Take this road. Go past the car park and you'll find the chemist's.

Katherine: Many thanks.

Sean: Not at all!

Add Page

app.seesaw.me/#/item/item.92a5d1cc-b4a0-42df-a884-6c52804bd5a1/duplicate/class/class.751666a1-b493-4f63-833e-b18ede4ce22b/user/person.05f175f7-2e4f-42cb-833c-f93944bd2...

View Instructions Draft

1 2

Conversation 2

Chris: Hello, Miss! Sorry to bother you, but would you mind showing me the way to the railroad station? I'm lost.

Sally: Certainly. Do you have a map?

Chris: Yes!

Sally: Take the first left when you enter Simon Road. After you pass the cinema on your left, take a right at the crossroad. Then you'll be able to go on the underground to get to your destination.

Chris: Well, I've got some luggage along...Maybe I can take a taxi right to the railroad station?

Sally: Of course! Sorry, I forgot to mention it. Do you need my help with that?

Chris: Yes, please! Since I don't know the address of this block of flats where we are at right now.

Sally: OK.

Chris: Thank you so much!

Add Page

Приклади вправ на розвиток соціально-психологічної компетентності

1:06

Drag wheel to spin

As a traveler, you might come across some negative experiences and vacation troubles because of many reasons. Imagine you are on your trip in the USA and you're

Spin It

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

0:41

You have lost your phone.

As a traveler, you might come across some negative experiences and vacation troubles because of many reasons. Imagine you are on your trip in the USA and you're

Resume Eliminate

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

At the hotel

Work in pair. Imagine you are at the hotel. One of you is a customer and another one is a receptionist. Follow the plan when talking to your partner. At the end take turns.

You are identified as **Nadiia Horokhovska**

Start

Author: Nadiia Horokhovska

adrformacion
E-LEARNING INTEGRAL SOLUTIONS

Formation Certificate of Professionalism
e-learning Projects
Personalized LCMS

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

At the hotel

100
SCORE

00:05
TIME

|| **Start**
continuous mode

Receptionist
Welcome the customer.

Customer
Say hello and that you'd like to check in.

Receptionist
Ask the customer's name and surname.

Customer
Say your name and surname.

Receptionist
Ask about a type of room.

Customer
The type of room: double.

Receptionist
Ask about a number of nights they want to stay.

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

Додаток В

Перевірка рівня сформованості англomовної соціокультурної компетентності учнів старших класів за когнітивним критерієм (контрольний зріз)

1) Read the following statements. Decide whether they are true or false:

1. Asking questions in a roundabout way is a good idea when you are talking to an Englishman.
2. Canada is a frozen wasteland all year round.
3. There are some topics that should be avoided when making small talks in America, and the same in Britain.
4. Canadians don't say "sorry" a lot.
5. Sarcastic remarks can be offensive but Americans still use them in a conversation.
6. The maple syrup stereotype about Canadians is actually true.
7. In America the question "what do you do for a living?" is commonly acceptable.
8. Canadians speak both English and French fluently.

2) Match the following idioms with their meanings:

- a. *Get itchy feet*
- b. *Get the travel bug*
- c. *Culture vulture*
- d. *Catch some rays*
- e. *Sit and watch the world go by*
- f. *Pack a lot in/Have a full plate*
- g. *See how the mood takes me*
- h. *Travel on a shoe string*
- i. *Live it up*
- j. *A culture shock*
- k. *Feel right at home*

m. Travel light

n. At the crack of dawn

1. To start to want to travel or do something different
2. Spend lots of money, travel in luxury
3. Sunbathe
4. Travel without much stuff
5. Early in the morning
6. Get a strong desire to travel again
7. Relax, not do anything
8. Feel very comfortable
9. Feel uncomfortable in a new place
10. Be careful
11. Someone who likes museums, books, art galleries etc.
12. Have lots of activities planned
13. Not spend much money while travelling
14. Make decisions in the moment depending on how you're feeling

3) Explain the meaning of the following words:

all-inclusive holiday; camping holiday skiing holiday; off-the-beaten-track holiday; cruise; luxury holiday; hiking holiday; city break; wellness, spa and yoga retreat; safari holiday; beach holiday; staycation; villa; bucket list travel; cultural holiday family holiday

4) Fill in the gaps:

Dialogue 1

Nicole: Mark, would you (1) __ sending those email attachments again?

Mark: Of (2)_____ not. I'll go and do it now.

Nicole: Thank you. See you (3)_____.

Mark: Oh no! Ben, are you busy?

Ben: No, not at the moment.

Mark: (4)_____ you help me?

Ben: Sure, no (5)_____ How can I help?

Mark: Nicole wants me to send those email attachments again and I can't find them anywhere.

Ben: I still have them. I'll email them to you now.

Mark: (6)_____

Dialogue 2

Nicole: Do you have a moment?

Mark: Yes, what (7)_____ for you?

Nicole: Is there any (8)_____ you could work late tonight?

Mark: Sorry, I'm (9)_____ I'm busy. I have a doctor's appointment after work.

Nicole: OK. What about Friday? (7

10)_____ you work late then? I really need your help.

Mark: Yes, (11)_____. That's fine.

Nicole: Thank you very much. Oh, one more thing. Do you mind giving these keys to Jason?

Mark: No, (12)_____ at all. Actually Nicole, I also have a request.

Nicole: Really! What is it?

Mark: Do you (13)_____ you could give me a raise?

Nicole: I'd (14)_____ to, but you've only been working here for a month. Ask me again in three months.

Mark: OK. Thanks.